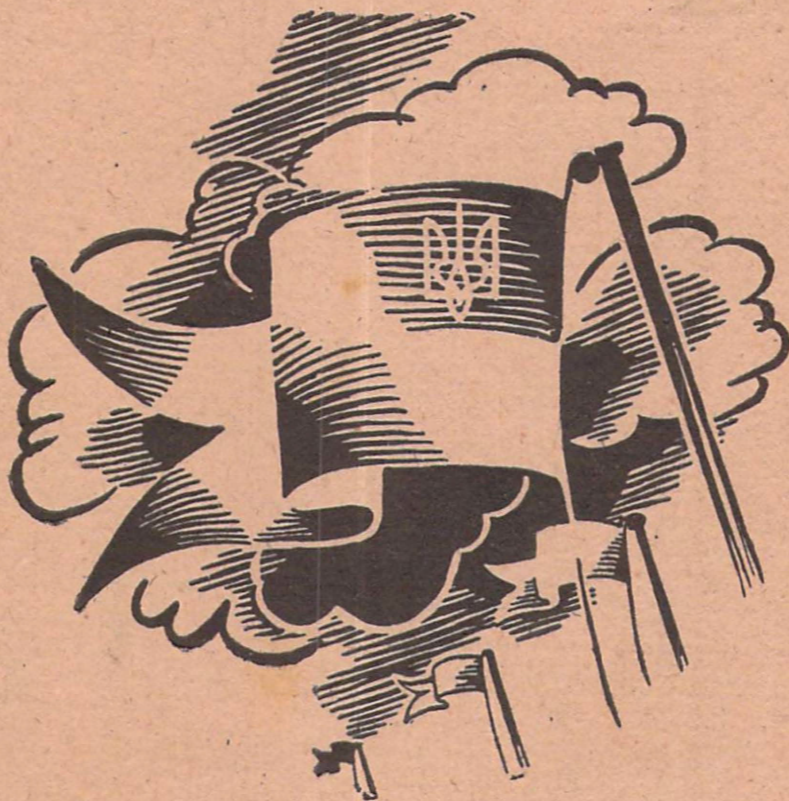

ВИЗВОЛЬНА

ПОЛІТИКА

Український суспільно-політичний місячник — Орган Проводу ЗЧ ОУН

Ч. 2 (19)

1948

Рік III

В-к.

Україна і Росія в революції 1917 р.

Світ готується до останнього акту перерваної війни. Російський імперіалізм (большевизм) поруч з політичною агресією, вперто і послідовно консолідує всі сили імперії як всередині її, так і поза нею, готуючись до цього акту. Що ближче він, то монолітнішим, виразнішим стає російський імперіалістичний фронт. Духовні сили Росії консолідуються в єдиному фронті оборони імперії. Біла еміграція в Парижі активно співпрацює з советським посольством. Соціаліст Керенський з Вашингтону заявляє: «Російська еміграція воліє бачити Росію в руках найжорстокішої диктатури, але не хоче діставати в свої руки частини розчленованого тіла своєї батьківщини».

А кремлівський міністер Молотов, з нагоди 30-річчя жовтня, урочисто підкреслює, що «спроби поновити і відродити Росію не вдалися ні в революції 1905 року, ні в лютневій революції 1917 року. Тільки велика жовтнева соціалістична революція принесла довгождане оновлення і створила умови для могутнього розвитку нашої родини (себто Росії)». «Правда № 296, 7. XI. 47 р.).

Головний зміст і значення жовтневої революції за Молотовим в тому, що вона оновила, скріпила Росію. І це визнають всі російські патріоти на еміграції. І не тільки визнають, а виступають в обороні тої оновленої Росії. Найґрунтовніші розходження з нею, себто з большевизмом, як заявляють вони, лежать у площині морально-етичній, релігійній, а не політичній. Аронсон («Социалистический вестник», № 9) вірить в еволюцію в тій новій Росії і в те, що зміни, які відбуваються в ній, усунуть ті розходження, що є між російською еміграцією і большевизмом. Тому російський емігрант Б. Сонір (Соц. вестник, № 5) певний, що в Росії знайдуться нові патріоти, які поставлять усе на карту, щоб не допустити її поразки, щоб зберегти Росію неподільною.

Оту скріплену соціалістичною революцією Росію і боронять російські меншевики, монархісти, соціалісти і большевики проти грядучого, нового 17-го року, проти національно-визвольної революції.

Революція 1917 року в усю широчінь поставила противенство України і Росії. Нині це противенство більше, ніж було 30 років

тому, і в майбутньому революційному зударові нам не обійти і не уникнути його.

В першій світовій війні трухлявий царат кинув мільйони поневолених Росією народів, серед них і українців, в імперіалістичну бійню «за веру, царя и отечество». У війні поневолені народи усвідомили, що не варто проливати своєї крові за чуже «отечество», за чужу віру і за чужого царя. Зрозуміли і почали шукати своєї батьківщини, відкинувши чуже «отечество». В революції 1917 р. поневолені Росією народи, насамперед боролись проти чужого «отечества», проти чужої віри. Прищеплене російською історичною наукою твердження про велику російську революцію не відповідає її ідейним залаженням і фактичному укладові революційних сил. Таке твердження, коли і має рацію, то лише в тому розумінні, що на терені цієї тюрми народів Росії стався великий соціально-політичний процес — революція. Як змістом, так і характером своїм то не була російська революція, а було кілька революцій поневолених народів проти царсько-поміщицького ладу — опори російського імперіалізму. Не передовий російський пролетаріят починав валити імперію, як твердять російські марксисты, а «відсталый і темний» поневолений казахський народ в степах Заволжя і Зауралля року 1916 підняв повстання проти імперії. Повстання це було задушене, і про нього нічого не згадує історія ВКП(б). Не згадує марксистська історія і про велику збройну боротьбу басмачів у Середній Азії, що тривала більше року. Долю монархії рішили не російські робітники і не Ленін, а Волінський полк гвардії, що складався з українських селян. На терені імперії були революції поневолених народів, а не буржуазна російська революція. Була революція українського народу і революція російська. В обох їх різні суспільні сили були на чолі, різні і завдання мали вони. Спільними для обох цих революцій було повалення царату, і в цьому дія їхня була рівнобіжною, дальші цілі були противними. Це противенство повстало на другий день після повалення царату. І від цього почалася між обома революціями неблаганна боротьба. Рушійною силою української національної революції було українське селянство. Воно домагалось в ре-

волюції ліквідації поміщицтва, яке в переважній своїй більшості було російським або українськими кочубеями, що за московські дари відцуралися національних прикмет. Поміщик-пан, ця опора російської державності, для українського селянства був національно-чужим елементом. Поміщицька верства, ця підвалина російського «отечества», в переважній своїй більшості нічого спільного не мала в духовій площині з масами українського селянства. Мова, культура, як і весь уклад життя її, був чужим для українського селянства, яке зберігло свої національні традиції і глибоко дотримувалось їх.

Українська революція своїм завданням в соціальної площині ставила ліквідацію чужонаціональної поміщицької верстви, а за політичну ціль мала — національну незалежність. Всеукраїнський селянський з'їзд, на якому було 2200 делегатів від всієї України як виразник волі всього українського селянства, а то і всього народу, з обуренням прийняв повідомлення делегації Центральної Ради про відволікання тимчасовим урядом української автономії. З'їзд, вважаючи Петербург одвічним українським ворогом, вимагав від Центральної Ради, щоб вона не милости просила у Росії — «не переговорами, не справедливою треба говорити з Росією, а кулаком». Другий військовий з'їзд, зібравшись у червні 1917 р., при участі 2000 делегатів, які репрезентували 1,390.000 солдатів фронту і запілля, домагається українізації війська і найширшої автономії України. Липневий з'їзд залізничників у Харкові визнає Центральну Раду (а не російський уряд) «найвищим органом влади».

Українська національна стихія в революції вибухнула з величезним розгоном і розвивалась незалежно від Росії, бо вона мала свої, передусім національні завдання, в які були включені і соціальні мотиви. Мотиви ці були відмінні від російських, бо і соціальна структура України була особлива, зовсім інша, ніж в Росії. Навіть большевицькі історики в хвилини відвертості, забувши догми марксизму, стверджують, що «пролетаріят на Україні складав лише невелику частину її населення, не маючи значного впливу на життя». Більше того, Скрипник твердить, що «організація українських націоналістичних сил була мобілізацією української революційної демократії, що українське селянство часів жовтня не поділяється на клясові шари і виявляло собою на всій території України революційну стихію, що знаходилася під впливом напівреволюційних, напівшовіністичних гасел Центральної Ради».

Отже, самі большевики в хвилини щирості визнавали, що в Росії, крім російської, була ще й українська революція із своїм окремим національно-політичним змістом.

До цієї української революції російські соціалісти з перших днів поставились вороже.

Спроби, коли не задушити її, то підкорити національний зміст української революції інтересам російської держави, яка розвалилась у лютому, не дали бажаних наслідків. Бо розмах, національний гін української революції був такий великий, що з ним не міг дати ради анемічний тимчасовий уряд. Солдати-українці, розкидані в різних частинах російської армії, не слухають заборони військового міністра, а збираються на другий військовий з'їзд, на якому домагаються творити українські військові об'єднання, бо не хочуть воювати за чуже «отечество», а воліють збройно боронити свою батьківщину.

Те, чого не змогла зробити з українською національною революцією російська демократія, що перейняла владу після зречення царя, зробили большевики. Як послідовні російські державники, а такими вони були завжди, большевики ставлять своїм завданням рятувати насамперед Російську імперію. Тому, опанувавши ситуацію після жовтневого перевороту, большевики розпочинають війну проти української національної революції. Війна ця, як знаємо, не була легкою для них, бо «большевизм був, — як справедливо твердить І. Мазепа, — продуктом чисто російських умов життя і на українському ґрунті він не мав ніякого глибокого коріння для свого поширення». Як до революції, так і на початку її на Україні большевицьких українських організацій не було, а ті большевицькі партійні організації, що були імпортовані на Україну з Росії, були розпорошені, малочисленні і не могли мати впливу на політичне життя в перші часи революції. Глибоко національний характер української революції був несподіваним для большевиків. Імперіалістичний «чортик», якого і нині не хоче бачити І. Багрянний у большевиків після жовтневого перевороту, диктував боротьбу проти української національної революції. Та сили большевизму на Україні були остільки мізерними, що до одвертої прямої боротьби, яку диктували інтереси Російської імперії, большевики не наважилися, а тому й удалися до випробуваних імперіалістами способів. Советська Росія скликає в Харкові з'їзд советів, представників пролетаріату (тільки якого?), що, як твердить «Більшовик», ч. 2—3, 1925 р., «в значній мірі знаходився під впливом обивательських міщанських поглядів, мав у собі багато різних угруповань міщанського кольору, як то анархо-синдикалістів, чи анархістів, ідеологів босяцького пролетаріату». Ці ідеологи босяцького пролетаріату, з'їхавшись у Харкові, недалеко від російського кордону, охрищують себе, вірніше їх охрищують, Всеукраїнським З'їздом Советів і розпочинають боротьбу за владу на Україні проти української національної революції. На допомогу з'їздові, в боротьбі за владу на Україні, Советська Росія посилає червоне воєцтво, яке склада-

лося переважно з лотишських та китайських банд.

Скрипник твердить, що большевицькі проводирі заперечували існування України як окремої країни і вважали, що «російська культура на Україні є культурою пролетарською і, як така, повинна культуру українську, селянську відсунути». Большевики, перейнявши владу в Росії, перейняли всі здобутки, традиції, всю політику попередньої Росії. Все, що до того було російським, переіменовується на пролетарське і оме пролетарське (російське) розпочинає, вірніше продовжує війну з національно-революційним українським.

Українська національна революція в усю широчінь поставила питання про владу на Україні, яка б, спираючись на національно-революційну стихію українських мас, оформила і закріпила в державній системі здобутки перших часів революції. Питання влади на Україні було основним і найважливішим і для російської революції, для большевиків. Проводирі російської революції це розуміли, і для них боротьба за владу на Україні була найголовнішим завданням, йому підпорядковувалося все інше. Боротьба за владу на Україні, яку вів тимчасовий уряд, після жовтневого перевороту, після приходу до влади большевиків у Росії, переходить у відкрити війну Росії проти України.

Ленін і інші проводирі Російської революції розуміли, що український національний рух 1917 р. був глибоко революційним, та визнати цього не дозволяли інтереси Росії. Тому, організовуючи війну проти української революції, Советська Росія свої політичні імперіялістичні цілі, свою боротьбу за владу одягає в шати революційної боротьби проти контрреволюції. Так само партія большевиків, проповідуючи «самовизначення народів», не інтереси народів мала на увазі, а здобуття влади на Україні. Розуміючи вагу національної проблеми, большевики, як послідовні російські імперіялісти, цим гаслом вибивають ґрунт у виконавчої влади української революції. Ні про яке самовизначення серйозно большевики не думали і здійснювати його не збиралися.

Вже на першому всесоюзному з'їзді Сталін говорив, що: «окремому існуванню советських республік покладено край (кінець), бо ці республіки об'єднуються в одну союзнуну державу... щоб розвинути у серйозну міжнародну силу, яка зможе впливати на міжнародну обстановку, щоб змінити її в інтересах працюючих». («Питання ленінізму», ст. 156). Не про інтереси трудящих ішла мова, коли Росія завойовувала національні здобутки української революції, хоч про них і говорилося, а насамперед і тільки про російську державу. Інтереси трудящих — це тільки заслона, якою прикривались большевики,

воюючи за владу, оновлюючи розжитану в лютневій революції російську державу. Інтереси цієї держави ті самі за Івана Каліти, за Романових, Керенського, Мілюкова, Леніна і Сталіна.

Демагогічні гасла про інтереси трудящих, про соціалізм, соціальну рівність і справедливість були тільки димовою заслоною у війні Советської Росії проти України. Як колись Петро чи Катерина нищили провідну козацьку верству, ніби виступаючи в обороні демосу, так і большевики, вірніше Советська Росія, воюючи за владу на Україні, так само винищує провідну верхівку нації й ущасливує пролетаріят, проповідуючи соціалізм, пролетарську революцію, щоб обезголовлену, позбавлену мозку націю уярмити, підкоривши край. Не з «Капіталу» Маркса запозичають цих прийомів, а у Петра, Катерини, навіть у Пестеля, хоч прикриваються Марксовим талмудом. Вироблену на протязі віків стратегію і тактику царату Советська Росія використовує послідовно, воюючи проти української національної революції. В цьому російскість жовтневої революції.

В свій час слов'янофіли були підпорою російського самодержавства, а «западник»-революціонер Белінський мріє, що «в майбутньому на терези європейського життя ми (росіяни) покладемо не тільки переможний руський лад, а й переможну російську культуру».

Слов'янофіли і «западники» однаково мріяли і проповідували російську всевітність, хоч у тактиці боротьби за Москву — Третій Рим — столицю всевіту — розходилися. Ленін подібний до Петра, Петро — до Івана Каліти, а учень Леніна Сталін поєднав у собі деспотичну спадщину всіх. Самодержавство, виконуючи ролю жандарма в Європі, не гребувало в своїй імперіялістичній політиці методами революційного бунтарства, а «революційний большевизм», як типове російське явище, продовжуючи політику самодержавства російського, сам стає самодержавним усередині. Ніби протилежні один одному, самодержавство і революційний большевизм в суті сплелися в одно. Царський генерал Брусілов, під керівництвом большевика Троцького, головнокомандувача советської армії, очолює війну Советської Росії проти національно-революційної України. І це цілком природно. Бо не про соціальні мотиви і не про боротьбу з контрреволюцією на Україні ішлося тоді, а про війну «єдиного-неділимської» Росії з Україною. Основне було питання влади на Україні. І за владу розпочав війну проти України тимчасовий соціалістичний уряд. Ленін і його партія перейняли на себе щодо України політичну програму «єдиного-неділимства» і послідовно її виконували. Не за форму землеволодіння і не за інтереси пролетаріату Советська Росія розпочала війну проти України, а за

владу Москви над Києвом. Війна не скінчилася і нині, хоч тимчасово перемогла Росія.

30 років в українській публіцистиці ведеться дискусія про причини цієї перемоги. Як би не намагався дехто найти причину нашої поразки в «обставинах» чи несвідомості мас, не сміємо забувати, що і завтра в некрайшій обставині українська визвольна революція стане на боротьбу проти Росії — імперії. Питання України і Росії так само стоїть нині, як і 30 років тому. І перемога, як поразка в минулому, криється в нас самих. Партія большевиків від самого початку, як і нині, основне завдання бачила у завоюванні влади. Цьому завданню було підкорене все: соціальні мотиви, вселюдські інтернаціональні ідеї, рівність і соціальна справедливість.

Відповідно до обставин, які повставали в процесі боротьби за владу, мінялися гасла, льозунги, добиралася тактика.

Зовсім інакше до питання революційної влади ставилися у нас.

На другому військовому з'їзді, полемізуючи з самостійниками, лідер с.-д. заявив: «В даний момент не можемо вимогати більшого, ніж автономія. Захоплювати влади ми не хочемо».

Советська Росія під проводом большевиків захоплення влади на Україні ставить за першорядне і основне завдання, а один з провідників української революції пише: «Українська інтелігенція повинна була відповідно зложити сою впрограму і тактику так, щоб політичні і національні домагання являлися побічними завданнями при розв'язуванні соціально-економічних проблем».

Большевики не завагалися розігнати установчі збори, коли вони не дали їм більшості, а провід української революції питання автономії України, як і рішення земельного питання відкладає до установчих зборів, яких не було.

У нашого революційного проводу не було ясного розуміння окремішності завдання української революції, тому і вважалось, що: «революція на Україні мала ті самі об'єктивні завдання, як і революція московська», а що вона «не мала таких внутрішніх умов для їх здійснення (насамперед вона не знайшла в собі розвиненого пролетаріату, який був історично покликаний відіграти за допомогою селянства провідну роль в цій революції, як в Росії), то і підпорядкування України впливу російських політичних сил стало неминучим» (І. Мазепа. «Більшовизм і окупація України»).

Зовсім інакше підходили до своїх завдань большевики. Хоч і визнавали, що український терен був несприятливий і ворожий Советській Росії, большевики не чекали «слухного моменту», а взялися з усією настирливістю і революційними методами впроваджувати свою пролетарську, себто ро-

сійську революцію на Україні. Советська Росія відразу проголосила своїм ворогом українську революцію з її несміливим сепаратизмом, а помірковані національні домагання проводу української революції охристила шовінізмом.

В нашій публіцистиці ще й сьогодні можна натрапити на твердження, що перешкодою в українській революції було те, що вона спиралася на мало свідому селянську масу, тоді як російська революція мала за собою підготований міський пролетаріат і зорганізоване місто.

Наївне твердження. І большевики, і проводирі української революції згідні в тому, що большевики на Україні мали найменше даних для своєї перемоги. Навіть у самій Росії большевики не мали більшості населення за собою, а цю більшість здобували в процесі боротьби за владу на Україні. І здобули її головню не соціальними ідеями і кличами, які вони несли, не гаслами соціальної рівності, а своєю російськістю, державністю, отим російським месіанізмом, яким вони були перейняті, одягнувши його в інтернаціональну, пролетарську одіжку. Російськість большевиків, прикрита назовні пролетарськими гаслами, привернула на їхній бік і ворожу їм російську буржуазію в боротьбі проти України. Не за соціальні ідеї большевиків царські генерали воювали проти української революції в лавах червоної гвардії, а за ідеї Росії проти національної ідеї України.

Українську національну революцію перемогли не прогресивні ідеї російської революції, як твердить на еміграції УРДП, а російський націонал-імперіалізм під проводом большевиків. Ю. Ларін пише, що аж до 1920 року «пролетарська революція боролася за утворення першої передумови до нормального господарського розвитку; за збирання до купи, в єдине ціле всіх частин розшматованої буржуазно-поміщицькою контрреволюцією держави: України, Сибіру, Туркестану, Дону, Кавказу», що «воюючий большевизм як новий Іван Каліта знов зібрав землю». («Нариси госп. життя і орг. госп. Рад. Росії». 1921 р.). Про інтереси пролетаріату при «збиранні» земель не думалося, і не ними кермувався новий «собиратель», а інтересами російської держави. Інтереси ж ці за Леніна, цього «збирача» «руських земель» в ХХ ст. залишилися ті самі, що й за Каліти, за Романових.

Ота державницька «єдїнонеділимська» політика большевиків — за всяку ціну зберегти Росію, найшла відгук і в зовнішньополітичному світі держав-переможців, які були наставлені також рятувати Росію. Держави Антанти поборювали большевизм доти, доки не переконалися, що він у своїй політиці змагається передусім зберегти цілість Російської імперії.

Російський емігрант Мілюков в Європі проповідував і повчав, що в обороні інтересів Росії шкідливо виходити з страждання народу, яке б воно не було, а треба дбати понад усе про територіальну цілість Росії. Цю цілість, цілком слушно вважав Мілюков, може захистити і зберегти тільки советська влада, інших сил немає. Тому і збройне повалення большевизму неминуче приведе до розпаду імперії. І Мілюков радить не валити большевизм, а ждати його природної еволюції.

Ставши у революційного керма, большевики послідовно керуються в своїй політиці інтересами російської держави, ніколи від них не відступали, тому і скеровували російську революцію в національні російські береги, підпорядковуючи національним інтересам Російської імперії все інше, не гребуючи засобами боротьби, щоб зберегти цілість імперії.

Провід української революції з самих початків гамував національну стихію української революції, намагався впровадити її в легальні береги поваленої революцією державности.

Провід російської революції політично-національні завдання ставив понад усе. Соціально-економічні реформи, що їх реалізували в процесі революції большевики, мали служити і служили, були підпорядковані національно-політичним завданням російської революції — рятувати, збирати до купи Російську імперію, що розпалась від ударів національних революцій.

Провід української революції соціально-економічні завдання протиставляв національно-політичним цілям, а вони в українській революції були вирішальними. В своїй політиці провід української революції національно-політичні проблеми намагався розв'язати поруч, побічно з соціально-економічними. Для большевиків загально-людські інтернаціональні гасла в революції були тільки засобами, за допомогою яких рятувалося Росію. Така стратегія большевиків не нова, її не раз у своїй практиці застосовував російський імперіалізм.

«Росія, — писав знаний ідеолог російського імперіалізму Леонтьєв, — це не просто держава. Росія, взята в своїй всецілості, з усіма своїми азійськими володіннями, — це цілий світ окремого життя, що не знайшов ще собі своєрідного стилю культурної державности. Тому не лише вигнання турків з Європи і не емансипацію слов'ян, і навіть не створення з усіх слов'ян конфедерації повинні ми мати на думці, а щось своїм задумом незалежніше і ширше.»

І отим ширшим для Росії в революції 1917 р. стало підкорення всього світу за допомогою «інтернаціональної ідеї». Уміло використавши демагогічні інтернаціональні лозунги, большевики покорили революційну національну Україну. Покорили, бо провід

української революції прийняв засоби російської революції за ціль і не протиставив національно-політичних завдань України до завдань Росії, а намагався стримувати національну революційну стихію українських мас, впровадити її в спільне річище з російською революцією.

П. Феденко в № 100 «Неділі» позитивно відзначає, що «Центральна Рада не визнавала большевицького уряду в Росії і хотіла створити повний центральний уряд для Росії на демократичній основі». Провід української революції думав, що, створивши центральний демократичний уряд для Росії, доб'ється вигідніших умов у переговорах з центральними державами. Україну хотіли ствердити, закріпити не через національну революцію, а через «повний центральний уряд для Росії», через оновлену Росію. Большевики, думаючи про Росію, не завагалися проголосити війну українській революції, провід якої намагається рятувати демократію цілої Росії, не розуміючи того, що демократія в Росії перекреслює Росію — імперію. Об'єктивно так сталося, що, не усвідомлюючи виразно завдань української революції як революції національної, не відірвавшись від впливу російської революції, не протиставивши її завданням цілей української революції, провід української революції, не зважаючи на боротьбу проти большевиків, сприяв перемозі російської революції, яка закріплює повалену в лютому єдину неподільну Російську імперію.

Большевики, маючи перед собою виразну ціль — здобути владу, не боялися розбурхати народну стихію, не боялися викликати гнів народу, щоб тільки досягти своєї мети.

Провід української революції найбільше боявся отієї національної стихії революційної, якою була залита Україна, тому і намагався скерувати її (національну стихію) в легальні правно-юридичні норми заваленої в революції державности. Боялися іти своїм національним шляхом і вести за собою революційні маси українські, боялися погіршити проти федералізму та світового соціалізму. Те, що большевики використовували як засіб для досягнення цілей, проводирі української революції приймали за мету. Тому боролися проти націоналізму, тому боялися і стримували озброєння нації, тому так пізно згадували про творення української армії. «Большевики, — як пише «Новое время» № 45, — думали не так. Як тільки прийшли до влади, вони приступили до організації нової, советської армії. В кінці громадянської війни советська армія нараховувала понад 5 мільйонів». Ця армія і вирішила перемогу Росії в боротьбі проти української революції. Поруч із половинчатою і нерішучістю в питаннях національно-політичних, для провідних сил української революції була характерна боязкість радикальних реформ

соціально-економічних. Большевики на другий день після перевороту проголошують земельний закон за програмою соціалістично-революціонерів, а провід української революції земельну реформу відкладає на вирішення установчих зборів. Віра в те, що національних і соціальних здобутків можна досягнути не здобувши влади, не закріпивши її національними військовими формаціями, була причиною такої неревольюційної тактики. Завоювання большевиками України було найбільшою контрреволюцією, найбільшою реакцією, та большевики не завагалися для досягнення цілі застосувати найреволюційніші методи і тактичні прийоми.

Віра в «можливість безкровної революції і мирної будови національного життя можливо без конфліктів і різких перетурбацій», якою керувалися провідні люди української революції, була однією з головних причин перемоги над українською революцією російської контрреволюції.

Перші місяці господарювання большевиків на Україні після їхньої перемоги показали, чого варта «земля і воля» без влади. А пізніші роки большевицької окупації і сліпих переконали, що декларовані права без своєї національної влади стали засобом універсального нелюдського визиску України. Проте не перевелися серед нас ще і досі наївні, які вважають, що за роки большевицької окупації ми маємо немало досягнень і що у висліді революції ми здобули стільки, скільки могла здобути селянська, малосвідома нація. Ці люди забувають, що після поразки український народ не припинив боротьби за національно-політичні ідеали нації, за здійснення національної ідеї, за її матеріальне закріплення в державній суверенності, що було і змістом української революції. Перемога Росії над Україною в революції 1917 року є найдошкульнішою з усіх попередніх у боротьбі Росії проти України. Ті «досягнення», що їх має український народ за часів большевицької окупації, неймовірно малі в порівнянні до втрат і вони є виявом тих творчих сил, що таяться в українській духовості, вони здобуті боротьбою переможеного народу проти окупанта, а не є вислідом перемоги ідей російської революції. Тимчасово українську революцію перемогло червоне російське самодержавство, яке завжди було і є нині найбільшою реакцією, а не «большевицька універсальна ідея надзвичайної антрактичної сили», як це твердить І. Багрянний в «Укр. Вістях» № 72 (130).

Не ідея, «що гарантувала забезпечення всіх тенденцій розвитку для всіх націй та й ставила на прапорах загальнолюдські цілі», — як твердить там же І. Багрянний, — перемогла, а російський мілітаризм, оте російське самодержавство, яке в своїй боротьбі проти національної ідеї використало «вселюдські ідеали».

Перемігши українську революцію збройно, советська Росія довго не могла дати ради з виявом національного духу, який, розбурханий революцією, і після державного поневолення бореться на всіх відтинках життя поневоленого народу, домагаючись ствердження своєї національної ідеї. Український народ був переможений у революції, але не скорився і не припинив своєї боротьби проти большевицької окупації. Під вулканічним тиском українських національних сил, які безперервно діяли і діють проти російсько-большевицького окупанта, змушена була Советська Росія іти на поступки, щоб уникнути нового 17-го року. Не «в ім'я того загальнолюдського» (не російського імперіалістичного, а загальнолюдського) була висунена форма компромісу, у якого навіть не запідозрювалась присутність російського імперіалістичного чортика. Це власне не був компроміс, це не була навіть федерація — не був союз рівного з рівним, що записано в історичних документах і в тій т. зв. «Конституції ССР» — як твердить І. Багрянний, — а в ім'я Росії і для неї була багнетами накинена ота конституція.

Від «імперіалістичного чортика» російська революція ніколи і ні в чому не відступила і ним керувалася, нав'язуючи Україні конституцію після перемоги.

Нашою трагедією було те, що отого «чортика» не бачили провідники революції, як і досі не бачить Іван Багрянний, російські ж большевики свого російського «імперіалістичного чортика» уквітчували загальнолюдськими прапорами, щоб перемогти українську революцію.

Оця «малоросійська» віра в перемогу загальнолюдських ідеалів російської революції таїть у собі небезпеку перед грядучою національно-визвольною революцією. Лихо не тільки в тому, що нас перемогли, як в тому, що переможець зручною і гнучкою політикою робить з переможених — рабів, які славославлять ідеї переможця. Ця політика стара, як і Росія, а Іван Багрянний ще й тепер твердить, що «валуєвська проблема — «є чи не має» взагалі серед чесних росіян не стояла ніколи» — тоді, як валуєвське «не было, нет и быть не может» було і є притаманним, невід'ємним для всього російського. І російська революція щодо України діяла послідовно за формулою Валуєва. Українська революція через віру в загальнолюдське її провідирів не зуміла закріпити свого національного, висунутого революцією — «було, є і будемо», бо забула про «російського імперіалістичного чортика». А він ніколи в політиці до України не міннявся, тільки в разі потреби переодягався.

Катерина і Петро намагаються вибити з українців «развратное мнение, по которому считают себя народом от здешного (російського) совсем отличным». Один народ, одні

політичні цілі. І за це воювали большевики проти України в революції. Програму Леніна і Сталіна в боротьбі проти української національної революції висловив у свій час царський міністер граф Уваров так: «Малоросійський дух не причасний ні до якої лукавої зради. І коли він шанує свою минувшину, так це ми бачимо і в інших народів, які мусіли злитися з якимсь могутнім народом, загубити своє окреме значення і змушені були визнати над собою владу другого сильнішого початку». Чим це не програма російської революції? Минуле шануйте, навіть любіть, але перед тим мусите злитися з «могутнім народом» російським, який, — як пише «Правда» від 22. 8. 47 р., — «завоював симпатії і любов всіх національностей країни і заслужений авторитет досвідченого керманіча і друга, старшого брата всіх народів ССРСР».

Виховати, прищепити почуття російського патріотизму й убити власний патріотизм або звести його до вузько-локального, до обмеженого провінційного патріотизму — це мета російської імперіялістичної політики. Нею послідовно керувались і керуються большевики, керуючись нею, воювала російська революція проти української революції. Українська проблема залежить від того, як і наскільки удалось це досягти окупантам з Кремлю, а не від форми сполуки з Расією, як і не від того, чи виступає Україна в ОН, так само як і не від форми землекористування чи індустріалізації.

Це добре розумів знаний російський патріот, малорос В. Шульгін, коли писав: «Ось на вибір дві можливості. Перша. Немає не тільки самостійности, а навіть і автономії. Україна правиться на «точних підставах» петербурзького обіжника. Але обіжник цей вбиває в людність думку, що вона є народ український; що ніколи ні ві сні, ні на уяві український народ народом російським не був; що Росія — це тільки ті, що живуть у Москві та Петербурзі; що Богдан Хмельницький визволяє з неволі не руських, а український народ і т. д.

Друга. Повстане самостійна південноросійська держава з королем Малої Руси на чолі, як було за Данила Галицького. В цім королівстві не гвалтують правди і совісти, дають народові правдиві уявлення про те, який він народ по природі є, дають йому вільно розвиватися як народові руському або малоруському.

Я без вагання вибираю комбінацію номер два. Чому? А тому, що король Малої Руси завжди договориться з імператором всеросійським, як договорилися німецькі королі з Гогенцоллерами. Але коли вбити в народ, рівний численністю майже народам французькому і англійському, що він народ зовсім відрубний, то цей народ зробить, нарешті, страшне повстання. Бо й нащо ж жити тридцятьмільйоновій громаді, зовсім само-

стійній, несамостійним життям? Я умисно так різко ставлю питання, щоб з цілою ясністю висловити мою думку. Найголовніше в так званім «українським» питанні — це форма співжиття з Великою Руссю, головне — утримати південноросійську людність в свідомості своєї російськості. Решта приложиться. Але без цієї свідомості, себто, коли вона втратиться, всяка федерація є марна і мильний пухир. Як тільки пропаде ця свідомість, народ чорної землі і білих хаток, замість джерела сили, буде причиною вічної слабости, коблом зради, буде тою «третинною російською», яка встромить ніж у спину двом третинам, як тільки з'явиться до того нагода». (В. Шульгін. «Ненависть или примирение»). Шульгін з'ясовує в цій довгій цитаті суть української проблеми. Російський патріот Шульгін повчає тих малоросійствующих українських патріотів, що ідентифікують завдання російської і української революції, забуваючи про імперіялістичного чортика в революції 1917 р., як і тих, що хотіли погодити «любов до рідного краю з любов'ю до Росії, боячись заогнення до братнього народу російського, тому й думали досягти національної свободи без пертурбацій».

Всі вони вбивають у нації оте почуття відрубности, без якого, — як стверджує вірно В. Шульгін, — навіть у самостійній державі Україна буде колонією Росії.

«Народ чорної землі і білих хаток» не тільки заявив про свою відрубність в українській революції, а збройно виступив проти Російської імперії. Трагедією нашою було те, що гарячої лямі національної стихії ми не спрямували у власне національне політичне річище, не протиставили завдань і цілей української національної революції російській революції, яка рятувала Росію. У провуду української революції суб'єктивна національна свідомість пленталася позаду загальнолюдських (справді російських) ідей, через те він і не спромігся надати власних форм національній ідеї, укритий в національній стихії революції, а через те мусів поступитися місцем тим, хто краще розумівся на революційній психології мас. Українська національна революція, за виразом В. Шульгіна, встромила ножа в спину Російській імперії. Російська революція на якийсь час врятувала цю імперію, перебудувавши її на нових засадах. Большевики добре розуміли глибину проблеми української, тому і вибрали другий варіант Шульгіна, посадивши королем у Харкові Раковського, а нині у Києві Хрущова, а Україну перетворили в колонію. Та український національний вулкан не вщухає 30 років. Московська метрополія протягом цих 30 років своєї окупації України застосовує різних способів, щоб утриматися на цьому вулкані. Досі це їй удавалося. За ці 30 років український народ набув великого досвіду, хоч і дорогою ціною, а го-

ловне пізнав, що байки про інтернаціоналізм, вселюдські ідеї є маскою фарисея, за якою ховається хижацьке рило московського імперіялізму, що не союз з ним, а ліквідація його введе Україну в «народів вільних коло». Побачив український народ, що не через клясову боротьбу, яку йому накинули українські марксистки в революції, лежить шлях до національної суверенності, бо кожний народ бореться за своє місце на землі і в цій боротьбі тільки та нація реалізує, закріплює свою національну ідею, а в ній по-своєму знаходить соціальну справедливість, яка є силою.

Тепер український народ знає, що своєї

поразки він позбудеться не безкровною революцією та «мирним будівництвом» українського національного життя, а лише «вогнем кривавим, пламенним мечем», через національно-визвольну революцію. З таким розумінням український народ вступив в останній війні до другого акту української національно-визвольної революції в «последний и решительный бой». Нині в цьому акті боротьби Україна воює не тільки проти більшевизму чи комунізму, а й проти Російської імперії — ліберальної, Росії національно-трудового Союзу, федеративної чи монархічної.

Д. Гавриш

ДО ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ

I.

Ми живемо в центрі Європи, але наша поінформаність про Європу лишається мінімальною. Ми живемо в цілковитій ізоляції, за дрого, немов в духовому «гетто». Зрештою, ми робимо дуже мало зусиль, щоб прорвати цей кордон ізоляції, усвідомити сенс новітніх змін, познайомитись з тим, що думає сучасна «європейська людина», щоб так або інакше реагувати на її думку. Ми волимо аж ніяк не реагувати ні на що. Можливо, нас далеко більше цікавить Венесуела, Парагвай або Аргентина. Чи не називається саме це «конкретністю мислення»...

Признаймося щиро, де б ми не опинилися, після кількох років перебування в центральній Європі, ми прийдемо на місце сталого осідку, на батьківщину або деінде, таборянами, продуктом тих умов, які ми штучно створили для себе самих.

Не важко припустити, що ми навіть пишаємося з нашої духової самоізоляції. Ми певні, що що менше ми стикаємося з Європою, що менше ми цікавимося нею, то краще ми збережемо нашу духову самобутність. Ми ще й сьогодні залишаємося «селюками», хоч ми перестали бути ними, перейшовши в зовсім інші умови життя. Навряд чи це є нашою чесною у відношенні до нас самих як нації.

З цього боку дуже характеристичний приклад Німеччини. Німеччина географічно й «геополітично» знаходиться далеко більшою мірою в Європі, ніж Україна. Скажімо навіть так, що вона далеко більшою мірою становить собою Європу, ніж Україна. Додамо до цього також ще одне: вона далеко більшою мірою індустріялізована й далеко менш селянська країна, ніж Україна. І все ж таки, не зважаючи на все це, вона далеко

більшою мірою зберегла свій архаїзм, свої традиції, свої національні особливості, свою пошану до старовини, до свого національного вбрання, до локальної мови, діалекту, ніж ми всі в сукупності й кожен з нас зокрема. Знаходячись у центрі Європи, становлячи собою середню Європу, Німеччина є ще й сьогодні насамперед Німеччина. Протягом століть вона виробила в собі здібність бути в постійних стосунках з цілим світом і не стати космополітичною.

Можна висловити побоювання, що дух «таборянства», суцільної ізоляції, кінець-кінцем, саме й сприяє космополітичній нівеляції, повній духовій денационалізації, бо, не звикши реагувати на околицьний світ, на вплив оточення, лишаючись до кінця культурно духовими провінціями, ми обезброємо самих себе. Протистояти національній нівеляції в тих умовах, в яких ми знаходимося, можна лише тоді, коли стояти, якщо не на вищому, то в кожному разі на однаковому духовому рівні з околицьним світом. Жиди, опинившись в розсіянні, вивезли з собою Біблію. Але яку «Біблію» вивезли ми з собою, залишивши свою батьківщину, переступаючи через кордони вітчизни?.. «Історію України» Аркаса або Михайла Грушевського?!.. Більшість з нас думає саме так. Серед об'яв в аргентинському «Нашому кліччі» можна знайти оголошення про вихід «Історії України» Аркаса. В повідомленні значення цього видання зведено саме на ступінь появи національної біблії, гарантії збереження на вигнанні своїх національних святощів. Аркас був адмірал і добрий патріот, але жаден історик. Його «історія» стоїть на однаковому рівні з творами Сергія Євремова, Бориса Грінченка або Олени Пчілки.

Визнаймо, опинившись на вигнанні, ми жадної біблії з собою не принесли. Твори Ар-

каса, Нечуя-Левицького, Олени Пчілки або Єфремова — це твори «малих пророків», але не твори Ісаїї або Іезекіїля. На вигнанні ми стоїмо перед завданням, перед внутрішнім обов'язком створити біблію, якої ми ще не маємо. Маючи «Книги биття», пророцтва Ісаїї, псалми Давидові, «Книгу пісень» Соломонову, можна жити в гетто, духової їжі вистачить на тисячоліття для нації, яка ці книги має. «Історії України» Аркаса або Грушевського, «Історії української літератури» Сергія Єфремова, «Етнографічних студій» Хв. Вовка вистачить на одно-два покоління в кращому разі...

Це й значить, що перед новими поколіннями стоїть завдання або творити нове, нові національні вартості, з середини себе, або засудити себе на міжнародну, космополітичну нівеляцію, на національну деградацію, форми якої можуть бути різні, «аргентинські», «канадські», «унро-ірівські» і т. д.

Аркас, Грушевський, Єфремов — це вже перейдений етап. У поглядах на історію з часів Аркаса сталися колосальні зрушення. Перечитайте перший том «Історії України-Руси» Михайла Грушевського, що вийшов в світ 50 років тому, сьогодні. М. Грушевський не знає іншої історичної категорії, окрім «міграції», переселення, руху пересування з одного пункту до іншого. Це відповідало загальним теоретичним поглядам на історичний процес, які існували в 90 роках минулого століття, але які й найменше не відповідають становищу реальних історичних знань, якими ми володіємо сьогодні. Варто порівняти цей том «Історії України-Руси» в першому виданні з працею В. Щербаківського, його «Формацією Української нації», що вийшла року 1942 в Празі в виданні Тищенка, щоб побачити відстань, яка відокремлює ці два етапи в розвитку української історичної думки. М. Грушевський посилався на міграції, В. Щербаківський — на факти, що свідчать про автохтонність, на процеси, що відбувалися на території України, на ті історичні зміни, що, впливаючи на історичну долю місцевої людності, призвели до витворення української нації. Він приходить до висновку, що український народ живе на своїй території не з XI—XII ст., не з князівських часів, не 600 років, а протягом 6 тисяч років від часів «трипілля» з доби неоліту, новокам'яного віку.

Археологічні розкопки, які вів В. Хвойко, з кінця 90 років та в 900 роках, розкопки на Україні, які проводилися тут протягом останньої чверти століття, якнайгрунтовніше змінили наше уявлення про минуле України. Земні надра відкрили нам свої таємниці, що їх вони переховували непорушно протягом тисячоліть. Сьогодні ми знаємо те, про що ми не мали й найменшої згадки вчора.

Отже, підсумуємо сказане. Якщо ми хочемо існувати як нація, ми не сміємо лишати-

ся на рівні Аркаса. Ми не сміємо існувати й далі на рахунок тих вартостей, які принесла з собою еміграція. Ми повинні мати сміливість відкритими очима дивитися в обличчя нашої сучасності, опинившись в Європі, стверджувати свою духову повновартісність.

На жаль, ширші кола нашого громадянства тримаються протилежної думки. Наші видавництва перевидають Аркаса, проклямують саме Аркаса, звикши до цього ймення як до чогось певного, постачаючи нашому читачеві дилетантську продукцію тих, хто істориками в властивому розумінні цього слова ніколи не були.

II.

Історичні факти в книзі можна колекціонувати так само, як в музеї картини, вишивки, меблі, кераміку або як колекціонують поштові значки й видають їх каталоги, але сьогодні ми вимагаємо від історії, щоб вона перестала бути лише колекцією історичних фактів, каталогом цієї колекції.

На сьогодні в ділянці природознавчих наук існують такі окремі дисципліни як теоретична фізика, теоретична біологія або філософія органіки. Від історії ми також починаємо вимагати, щоб вона перестала бути описовою і з описової історії так само перетворилася на історію теоретичну в своїй істоті. Документальна історія нас сьогодні вже більше не задовольняє. Це зовсім не значить, що ми почали зневажати документалізовану обгрунтованість факту, реальну його дійсність, але це значить, що простий, каталожний опис факту ми вже не вважаємо за історію, яка хоче бути науковотеоретичною.

Нас далеко менше цікавила б історія другої світової війни, 1939—1945, якою докладно й документально вичерпливою вона б не була, як з'ясування того, чому світова історія за останнє півстоліття пішла саме цими шляхами, а не іншими. Нас не цікавить історія, яка фіксує факти; нас цікавить інше: **яка історія, як історія здійснюється**. Тобто, іншими словами, нас цікавить сьогодні історія, як така, проблема самої історії, як такої, теорія історії, теоретична історія.

Але що треба розуміти під теоретичною історією. Проф. А. Венцль у своїй статті «Шість типів освідомлення історії», вміщеній в німецькому журналі «Гайстіге вельт» (1946, II) пише: «Теоретична історія (термін лишається ще неустеленим) мала б своїм завданням питання про закони, правила її аналогії, про ролі вигадки, про значення індивіда й маси («маси роблять історію») і т. д.; проблематика філософії історії не покривається теоретичною історією, як ця остання ставить свої завдання, але й не виходить за її рамки» (с. I).

Так термін покищо лишається неустале-

ним, як лишаються неокресленими також і завдання, обсяг і зміст проблематики цієї нової дисципліни, що хоче бути, як ми вже сказали, не історією в традиційному розумінні цього слова («історією другої світової війни», «історією козаччини 16—17 ст.», «історією копних судів на Україні» і т. д.), але теорією історії, теоретично обґрунтованою історією, історією, зведеною на ступінь теорії.

А. Венцль має цілковиту рацію, коли він відмовляється від отожднення цієї нової теоретичної дисципліни з філософією історії, але можна висловити здивовання, чому саме та проблематика, яку він висуває, повинна визначати суть її завдань. Справа не йде ні про проблему «випадку» або проблему «індивіду й маси», ні про питання «законів, правил і аналогії», як зазначає А. Венцль, але про зовсім іншу конструкцію історії, про зведення, як ми вже сказали, історії на ступінь теорії.

Альоїс Венцль закидає, «дотеперішнім теоріям історії, що вони були «надто однобічні, висуваючи на перший план виключно один єдиний мотив: марксизм — господарський інтерес, ідеалізм — імпульси й закони духу, націоналізм — народні інтереси» (с. 2.). Безперечно, що «дотеперішні теорії історії були однобічні, коли вони бачили в історії чинність виключно одного фактора, «раси», «духу» або «економіки». Безперечно, новітня концепція історії повинна бути концепцією всебічної історії, але не тільки в сенсі переходу від «однофакторности» до «багатофакторности».

Досі не існувало єдиної історії. Замість однієї історії було багато історій: «історія філософії», «історія літератури», «історія музики», «історія землі», «історія техніки», «фізики», «астрономії», «дипломатії», «воєн», «фабрики», «мистецтва», «господарства» і т. д. до безмежності. Кожна історія існувала окремо. «Історію малярства» студювали окремо й «історію танця» або «архітектури» окремо. Кожен історик працював над своєю власною історією. Цей історичний плюралізм, плюралістична концепція історії, це розчленування, роздрібнення історичного процесу відповідали провідним ідеологічним настановам 19 ст. Наш час намагається перебороти плюралізм. Історій багато, — твердив 19 вік; історія одна й єдина, — стверджує наш час.

Новітня теорія історії є теорія єдиної, суцільної, цілісної історії, історії всебічної, універсальної, яка ніщо не ізолює. Справа не йде ні про однофакторність, ні про багатофакторність, але про визнання того, що ніщо не існує ізольовано.

А. Венцль дуже невдало окреслює обсяг тематики новітньої теорії історії, коли вказує на проблеми випадку, індивіду й маси, на

питання про закони, правила й аналогії. Поняття «закону» вироблене було в 17—18 ст. Множина, плюралістична історія 19 ст. хотіла з'ясувати закони розвитку мистецтва, господарства, техніки і т. д., встановити певні закономірності. Але поняття закону відпадає в новітній теорії історії, бо теорія історії не потребує цього поняття. Вона оперує зовсім іншими категоріями.

Так само стоїть справа і з питанням про сенс історії: який є сенс історії й чи взагалі вона має сенс. Одні з істориків відповідали на це питання позитивно, інші відповідали негативно. Одні історики твердили, що історія має певний сенс, інші запевняли, що вона не має жадного сенсу.

«Німецький філософ Ганс Дріш (помер 1941 р.) утримувався од відповіді. Історія, твердив Дріш, є одноразовий процес, ми стоїмо всередині його, ми не можемо з ним експериментувати і тому ми можемо лише зняти це питання як нерозв'язане. Але більшість мислителів, зауважує А. Венцль, ніколи не могла з цим погодитись. І тут виступає група, яка дає негативну відповідь: історія не має жадного сенсу; це ми самі підводимо під неї якийсь сенс, вона ж є, за висловом Теодора Лессінга, осмислення безсмыслового *Sinngebung der Sinnlosen*. Однак це, зазначає А. Венцль, вже є метафізична відповідь, адже нею висувається відповідь, яка переступає за межі безпосереднього досвіду» (с. 3.). Кожна відповідь про сенс історії як позитивна, так і негативна, буде довільною, доки не буде з'ясоване основне: як здійснюється історія?

Джамбатіста Віко (1688—1744), змагаючись проти абстрактного раціоналізму Декарта, висунув ідею історії, ідею пізнаності історії. За Віко, «люди можуть пізнати історичний світ, бо це є той світ, що його створили люди». Кроче, який, інтерпретуючи Віко, загострює цю думку, — формулює її: «Людина творить людський світ... Це є справді світ, і людина є його богом».

Історія є продукт людства, як і мова. В ділянці мовних студій мовознавство досягло цілком певних висновків, людина здібна пізнавати людське, спостерігати й стверджувати цілком непорушні істини. Чому ми повинні заперечувати це за історіознавством? Однак ми повинні утримуватися од відповідей випадкових. Фр. Шлегель якось сказав: «Світ не є жадна система, він є історія». Так, світ не є система, він є історія, але історія є, поза сумнівом, система. Дослідити світ, як історію і дослідити історію як систему — це й є те завдання, що стоїть перед новітнім історіознавством, перед теорією історії...

Д. Гавриш

М. В. Радович

МІЖ МОСКВОЮ І ЛОНДОНОМ

(Тенденції розвитку взаємин між Заходом і Сходом)

В безконечній черзі...

Оце вже шостий раз від закінчення другої світової війни міністри закордонних справ великодержав-переможців збиралися безуспішно, цим разом у Лондоні, щоб, як це офіційно називають, створити основи для налагодження мирних взаємин, або інакше, щоб вигравши війну, виграти і майбутній мир.

Алеж ніколи в минулому, по такій затяжній і вагітній наслідками війни, по таких величезних спустошеннях, які вона принесла, не доводилось так важко будувати мир, як тепер. Бо хоч від закінчення другої світової війни минуло вже майже два з половиною роки, в світі немає переконання, що настав період спокійної мирної відбудови, а є радше почуття підготовки до нових спроб сил. Нічого дивного, що так саме є, коли взяти до уваги результати, що їх принесла минула війна, коли усвідомити на хвилину розміри насильств, нею закріплених або доконаних, або коли спостерігати наростаючі суперечності між вирішальними в теперішній політичній дійсності факторами.

Установа ради міністрів закордонних справ великодержав-переможців була покликана до життя на Потсдамській конференції, між США, ССРСР та Великобританією, влітку 1945 року. Кінцевий комунікат цієї конференції від 2 серпня 1945 року говорить, що «Конференція згодна створити раду міністрів закордонних справ з представників п'яти великодержав з завданням провадити конкретні вступні праці для мирного налагодження взаємин і розглядати інші питання, що будуть передані раді на основі згоди урядів, у ній репрезентованих».

Як звідси видно, першим завданням ради міністрів було приготувати мирні договори з переможеними державами та подати їх до розгляду й затвердження компетентним міжнародним чинникам, тобто мировій конференції. Так великодержави резервували собі підготову мирних договорів і очевидно вирішальний вплив на їх зміст, а решті народів-переможців лишалося відтак виявляти до таких проектів своє ставлення. Крім того,

й в інших питаннях міжнародної політики переможені великодержави мали розв'язувати справи передусім між собою. Завданнями по підготові названих справ були уповноважені великодержавні міністри закордонних справ.

Як видно, справа побудови миру була задумана в той час зокрема у англосасів, що підходили з великими надіями до свого союзника, доволі широко. Та вже перші зустрічі показали, що співпраця із східним тоталітаризмом — не така проста справа.

Перша конференція міністрів закордонних справ, скликана в Лондоні, тривала від 10-го вересня до 2-го жовтня 1945 р. і скінчилася повним фіяском. Погляди договірних сторін розходилися настільки, що конференція не видала навіть жадного спільного комунікату. Наставлені на тісну співпрацю з більшовиками та швидку побудову мирних взаємин, західні представники були змушені вперше стукнутися лобом об тверду східню стіну.

Розбіжності виявилися передусім у підході до питання, хто з переможців має брати участь у переговорах та у підписанні миру з переможеними. Більшовикам ішло про те, щоб число переможених сигнаторів якнайбільше обмежити. За їхньою тезою участь у переговорах повинні брати тільки ті переможці, що безпосередньо воювали з відносними переможеними. Таким чином Китай був би взагалі виключений від європейських мирних договорів, Франція не брала б участі в договорах з державами Балкан, Америка не могла б підписувати миру з Фінляндією. Якнайбільше обмеження числа держав, що вирішують поодинокі міжнародні проблеми, та перенесення точки ваги у вирішеннях на якнайменше число, тобто на великодержави, стало тоді вже настановою-більшевицької закордонної політики і є нею до сьогодні.

Таке ставлення більшовиків цілком виправдане з погляду їхніх інтересів. Як не намагаються більшовики збільшити кількість своїх голосів у різnorodних міжнародних організаціях (введення УРСР та БССР до Об'єднаних Націй, намагання притягнути туди балканських сателітів), вони все ж таки лишаються в них у меншості. Щоб вийти

з такого невідгидного становища, більшовики вживають різних метод. На минулій паризькій мировій конференції вони вимагали двох третин голосів для важливості деяких рішень, сподіваючись, що вони можуть мати шанси зібрати одну третину голосів опозиції. Водночас вони намагалися перенести найважливіші рішення на терен самих великодержав, тобто ради міністрів, а ще радше на терен т. зв. «великих трьох». Бо тоді, коли форум, який рішає, менший, ССРСР, що розпоряджається малою кількістю голосів, має більше шансів проводити свої рішення чи принаймні бути у «невеликій» меншості, ніж на форумах, де присуні всі держави. На генеральних асамблеях ОН більшовики — навіть при підтримці кількох сателітів — є в разючій меншості. Тому вони й намагаються довести до того, щоб генеральна асамблея мала якнайменше компетенції. Тому й сьогодні вони принципово проти т. зв. малої асамблеї, в якій будуть заступлені по одному також всі держави, бо там більшовики так само будуть в меншості. Натомість вони за тим, щоб і далі, як досі, вирішальним тілом між асамблеями була тільки Рада Безпеки, де всіх народів немає, де існує уславлене вето, що дозволяє більшовикам саботувати і робити неможливим рішення більшості і де більшовицька меншість менше разюча. Коли там щось рішають проти ССРСР, то більшовики мають змогу відкликатися до всього світу, мовляв, діється насильство над демократією, мовляв, усі рішення — це результат тільки англосаської імперіялістичної політики. Тому так радо їздив Сталін на зустрічі «великих», бо там він має змогу інтригувати між двома англосасами, обіцяючи одному співпрацю проти другого, і зрештою мав змогу їх лаяти за імперіялізм та змагання до війни. Сьогодні ж в устах більшовицької пропаганди одиноким, що додержується потсдамських рішень є ніхто інший, як ССРСР. Так само, як одинокий, хто бажає відбудови незалежної Німеччини, є теж тільки більшовики, дарма що сьогодні вже в їхній зоні кожний з німецьких т. зв. «міністрів-президентів» має менше що говорити, ніж його советський «дорадник» з НКВД. І дарма, що навіть іржаві трамвайні рейки везуть на схід червоні визволителі з окупованих ними німецьких теренів!

З погляду більшовицької імперіялістичної політики така тактика мала ще одну добру сторону, а саме, вона дозволяла відволікати мирні договори з переможеними народами на довший час. Саме цього прагнули більшовики. Їм же йшлося про те, щоб, поки дійде до підписання миру і поки з окупованих теренів будуть забрані окупаційні більшовицькі армії, ці терени були політично «упорядковані», тобто віддані в руки більшовицьких агентурних чинників серед цих народів. Сьогодні, з перспективи двох по-

воєнних років, видно, як вміло більшовики пристосували свою міжнародну тактику до цієї вимоги їхньої імперіялістичної політики. Сьогодні, після страти Петкова, після усунення Ковача і втечі Надя та Пфайфера, після фактичної ліквідації польської і румунської опозиції, советська армія зовсім зайва на теренах цих держав. Її ролю прекрасно виконують Дімітрови, Грози, Готвальди, Берути, новітні Беля Куни або інші мадам Павкери. Проте вони не діють сами. За їхніми плечима стоять завжди прямі агенти НКВД, яких жадні мирні договори не интересують і які згаданих країн ніколи не покинуть.

Тактика, застосована більшовицькою делегацією на першій конференції міністрів закордонних справ, була послідовно проваджена під час усіх дальших міжнародних зустрічей. На наступних конференціях міністрів закордонних справ, присвячених мирним договорам з європейськими народами, Китай не був уже заступлений. В грудні 1945 року зустрілися міністри чотирьох великодержав у Москві, а в квітні, травні, червні та липні 1946 року — в Парижі. В липні того ж року почалася так звана паризька мирова конференція, на якій, по тримісячних перипетіях і при наявності суперечностей між двома були зформульовані напрямні мирних договорів. Самий текст договорів мали виготовити міністри закордонних справ великодержав. У мировій конференції брали участь представники 21 держав, але вирішальне слово було закріплене за великодержавами. Якщо йдеться про сателітів з Балкан, то більшовики цілком вийшли переможними. Бо вимога Бернса, поставлена Молотову ще у вересні 1945 про демократичні уряди Болгарії і Румунії, на практиці не була здійснена, але англосакси, незалежно від того, по підписанні договорів, нав'язали свої взаємини з названими державами. Водночас на тій конференції вирисувалися виразно два ворожі бльоки, так що Париж 1946 року став закінченням періоду многонадійної (в очах англосаксів) приязної ж співпраці між заходом і сходом. В Америці вже тоді перемогла політика «твердості» міністра Бернса, що довела до доктрини Трумана та пляну Маршала. Це проте ніяк не значить, що англосакси не прагнуть до порозуміння з більшовиками і що оскільки б тільки більшовики дали для цього найменші можливості, вони (англосакси) відразу на це пішли б. Але про це пізніше.

Від 3-го листопада до 12-го грудня 1946 р. знову радили міністри закордонних справ великодержав в Нью-Йорку. Вони ладнали справу остаточної редакції мирного договору з сателітами та ряд дрібних справ, як Трієст, італійсько-югославський кордон, справу плавби по Дунаю, справу репарацій тощо. В усьому більшовицька делегація виявила виразну тактику на зволікання, а в деяких

питаннях виразну непоступливість. Така тактика большевиків виправдана тим, що в той час вони хотіли якнайбільше відтягти момент приступлення до останньої справи, що їй треба вирішити, а саме — справи мирного договору з Австрією і Німеччиною.

Цією останньою справою зайнялася п'ята за чергою конференція міністрів закордонних справ у Москві, що тривала повних шість тижнів, від 10-го березня до 24-го квітня 1947 р. Але й тих шістьох тижнів не вистачило для того, щоб ліквідувати всі спірні моменти, що виринули відразу, як тільки міністри приступили до розгляду німецької і австрійської справи. Головні розбіжності виявилися в питанні самої побудови майбутньої Німеччини, її існування як окремого державного утвору, її внутрішньої структури, сил, що повинні грати в ній вирішальну роль, питання денацифікації й демократизації, питання єдності Німеччини, питання її кордонів, питання репарацій тощо. У відношенні до Австрії розбіжності в поглядах виявилися, зокрема, в питанні т. зв. німецького майна в Австрії. Це останнє питання — разом із питанням репарацій з поточної німецької продукції — були тими, на яких Молотов найбільше опирався. Хоч большевикам дуже важливо, щоб якнайбільше пограбувати окуповані ними терени, все ж треба прийняти, що таким наголошуванням моментів господарських большевики хотіли зумисне прикривати свої справжні й головні, тобто політичні цілі, зокрема щодо Німеччини.

Пологодити усі ці розбіжності в поглядах між представниками Заходу і Сходу було неможливо, і тому конференція в Москві скінчилася невдачею. Справи, що мали бути на ній вирішені, відкладено до конференції в Лондоні.

На свідомому шляху до зудару

Що означає саме такий перебіг поодиноких міжнародних конференцій між представниками большевицького і англосакського світу? Чи є це тільки тимчасові непорозуміння, чи може вони кореняться в повній розбіжності інтересів і цілей поодиноких сторін? Чи це скороминучі спори, чи може конфлікти затяжні? Чи незалежно від їх існування вдасться збудувати тривалий мир, чи, може, ведуть вони до неминучого зудару? Чи удар цей прийде пізно, чи може таки в найближчий час?

Відповідаючи на це, треба передусім сказати, що тільки одна сторона, тобто большевики, вже в перші дні наростання конфлікту розуміли всю його широчину і тому планоно вели й ведуть підготову до того, щоб його з противником розіграти. Суть справи полягає в тому, що верхівка в Кремлі має далекосяжні, поширені на всі континенти, імперія-

лістичні цілі і в їх ім'я мусить зударитися з тими силами, що стоять їй на перешкоді, тобто передусім з могутнім англосакським бльоком.

Така вимога впливає для імперіялістичного большевизму з того укладу політичних сил, що постав у результаті другої світової війни.

Друга світова війна принесла повну зміну в дотеперішньому розподілі вирішальних політичних факторів на європейському континенті і в світі взагалі. Вона передусім ліквідувала дві великі імперіялістичні держави, тобто Німеччину і Японію. Вона зіпхнула Італію на ще нижчу позицію, ніж та що її ця держава досі займала. Так друга світова війна сильно обмежила кількість великодержав. Теоретично їх сьогодні п'ять, а на практиці їх тільки три, тобто США, ССРСР та Великобританія, або, як висловлюються злочинці — большевики і американці, дві з половиною.

Факт обмеження числа великодержав спричинився до того, що відразу по закінченні другої світової війни почали вирисовуватися два виразні фронти. Це зрозуміло, коли взяти до уваги різні цілі поодиноких великодержав, їх характер тощо. На європейському континенті, де практично лишилися тільки дві великодержави, тобто ССРСР і Англія, дійшло відразу до такого захитання рівноваги сил, що, якби не негайне втручання Америки й закінчення періоду її дотеперішньої ізоляції, то наявні кордони на Трієсті і Любеку напевне досі не втрималися б.

Активна участь Америки чи, власне, очолення нею другого, протибольшевицького бльоку, надає прийдешньому конфліктові особливого характеру. Бо в той час, як ССРСР розширив свої терени панування, як підпорядкував собі цілий ряд народів, як опанував нові терени, Сполучені Штати Америки також вирости в другій світовій війні до наймогутнішої держави в світі. Їх економічні ресурси, їх людський потенціал, їх спеціфічне географічне положення спричиняють-ся до того, що, порівняно з їх другим англосакським партнером, вони можуть дозволити собі на справді незалежу політику. Волночас їх характер, як капіталістичної держави високого типу, заінтересованої в розбудові своїх ринків збуту, в теренах нових сировин, ставить їх відразу у ворожу позицію до російсько-большевицької імперії, що не тільки не хоче допустити до поширення впливів інших держав, але й прагне оволодіти їхніми теренами. Однак в існуванні капіталістичного оточення большевики завжди правильно вбачали велику для себе загрозу. Так було ще в часи між двома минулими війнами, коли існувало багато капіталістичних держав і коли вони між собою спорили. Сьогодні ситуація інша. Капіта-

лістичні великодержави, що лишилися по минулій війні, не можуть мати іншого противника, як большевиків, так само, як большевики не можуть мати, нпр. великих надій на те, щоб одного дня англосакси звернулися одні проти одних, а не проти них.

Образ нової повоєнної ситуації і конфліктний матеріал, що в ній існує, доповнюється фактом діяння сил поневолених і загрожених большевизмом народів. Якщо йдеться про ці народи, то повоєнна дійсність витворила скрізь нестерпну для них ситуацію. Боротьба поневолених народів поза залізною завісою і акції народів Заходу, загрожених безпосереднім наступом советських армій, є вже сьогодні тим чинником широкого політичного характеру, що робить неможливою будь-яку стабілізацію відносин та мирну співпрацю. Історія вчить, що менші проблеми такого роду, наприклад, колишня визвольна боротьба народів на Балканах, ставали безпосередніми спонуканами до міжнародних конфліктів. Не може бути інакше й тут, де йдеться також про інтереси двох великих блоків.

Такий уклад політичних сил по другій світовій війні мусів відразу примусити большевиків до виразної і плянкової політики ширшого масштабу. Це було тим більше виправдане, що всупереч до того, що було в англосаксів, які прагнули тривалого миру, большевицька провідна верства ніколи не вірила в такі наївні речі й логічно враховувала конечність майбутнього зудару. Тому й большевики відразу по закінченні війни пішли на підготовку до нового конфлікту. Вся їхня промисловість була відразу поставлена на воєнну стопу. Неперебірлива пропаганда проти Заходу мала завдання мобілізувати власні маси та маси колоніальних народів. Ідейне засуджування Заходу і його впливів, сепарування советської людини і в культурному відношенні від Заходу мало зробити її імунною проти його впливів. Прославлення всього, що советське чи, радше, російське, мало розбудити почуття гордості за своє, президентства до чужого та скріпити віру у власні сили. Такі засоби були большевиками вжиті з першого дня по розвалі Німеччини. Заяви, що їх для вжитку Заходу давав час від часу Сталін про можливість співжиття двох різних систем, були призначені виключно для того, щоб крити флянґи справжньої політичної лінії.

Одна виразна політична лінія, настановлена політбюром ВКП(б), проведена безоглядно і неухильно в цілому ССРСР та на всіх його теренах впливів. Її виразно визначив недавно Жданов на з'їзді у Варшаві, присвяченому заснуванню Комінформу. Її вірно провадять також усі сталінські сателіти.

З приводу тридцятиріччя большевицького захоплення влади в Росії другий голова уславленої СЕД Гротеволь сказав, що так

само, як із сходу на захід піднімається сонце, так зі Сходу по всьому Заході переможно прийде Марксова наука. Що на практиці означає таке «екс орієнто люкс», тобто що т. зв. Марксова наука — це концтабори і диктатура, це смерть мільйонів, найжорстокіше насильство над людиною і народами, — це Гротеволь і йому подібні знають прекрасно, але все ж таки вони послідовно ідуть до здійснення своєї мети й здобуття влади. У виразній свідомості того, до чого йдеться в безкомпромисовому рішенні большевиків йрямувати до своєї мети, — а приємні для противника поступки робити тільки як тимчасові тактичні ходи, підпорядковуючи все одній виразній основній меті, — найбільший шанс Кремлю в боротьбі з його ворогами. Большевики знають, чого вони хочуть, мають виразний плян, як до того йти, і завдяки цьому зберігають ініціативу в руках. В період минулої війни тільки раз вирвалася у них ініціатива з рук, і їм була накинута чужа воля, тоді, коли проти їх бажання вони були змушені надто рано вступити в війну. 22-го червня 1941 року несподівано захопило большевиків. Кремль його не бажав. Він бажав взяти участь у війні тоді, коли всі партнери були б сильно в нім ослаблені.

Але в той час большевики мали діло з такою ж, як вони, авторитарно-диктаторською системою, що могла дозволити собі почати одного дня війну, не питаючи народу взагалі. Тепер ситуація інша. Большевики мають тепер справу з демократичним противником, який всю свою політику змушений проводити на очах своїх мас і на очах всього світу. В цьому відношенні, тобто коли йдеться про рішення на боротьбу проти такого авторитарного противника, як большевики, сильнішими є авторитарні системи (момент захоплення противника!). Це, очевидно, ніяк не означає, що вони сильніші і в процесі самої боротьби, зокрема, коли вона триває довше. Приклад війни англосаксів з Гітлером довів противне.

Отже, маючи діло з таким противником та визначаючи чітко свої цілі і накидаючи противникові свою ініціативу, Кремль має в тепершній ситуації великі шанси поважно впливати на можливість ранішого чи пізнішого зудару, неминучість якого він визнає. Як стоїть ця справа на Заході?

Західні ілюзії і дійсність

Ми сказали вище, що по закінченні війни Захід прагнув до порозуміння з большевиками, а ті нечисленні одиниці, що оцінювали такі можливості скептично, ніколи не усвідомлювали самої суті конфліктного матеріялу між Заходом і Сходом.

Захоплений ідеєю спільного фронту боротьби проти Німеччини, Захід цілком представився на тривалу співпрацю з Москвою. Західні уряди, зокрема англосаські, зробили

дуже багато, щоб переконати свої суспільства у вірність новоздобутого союзника, якого вони представили як передову демократичну прогресивну силу. Така реклама зробила на Заході своє. Можливість зудару з більшовиками західній обиватель виключав, а сьогодні ще вірить, що його можна, хай за велику ціну, оминути.

Для таких настроїв на Заході чимало спричинилася акція різnorodних західних снобів та сальонових більшовиків, що свідомо чи несвідомо ставали більшовицькими пропагаторами. Всі вони у великій мірі полегшили роботу більшовикам для заколисування Заходу та паралізування його мобілізаційно-оборонних спроможностей. Цей параліч діє подекуди і сьогодні.

Більшовицька газета німецькою мовою, що видається т. зв. СЕД в Берліні, «Нойес Дойчланд» в числі з 7 листопада 1947 подала голоси різних провідних постатей Заходу про більшовизм. Ось деякі з тих голосів:

Бернард Шоу: «Я жив там (в ССРСР — Р.) десять днів і подорожував комфортабельно. Зі мною поводилися так, наче б я був особисто Карлом Марксом. Я не знайшов там ніяких страхіть, що їх зустрічається в нужденних дільницях капіталістичного Заходу».

Жан Рішар Блюк: «В цьому світі (в ССРСР — Р.) держава, суспільність, колективізм служать одній великій меті — все вище підносить гідність особистості». (!)

П'єтро Ненні: «Соціалісти завжди відчували, що ця оборона (більшовицький жовтневий переворот — Р.) — це оборона всіх, зокрема існування і життя робітничого руху».

Томас Манн: «Якщо йдеться про мене, то я переконаний, що Росія не творить загрози для того, що найважливіше, тобто для миру».

Арнольд Цвайг: «Я ніколи не сумнівався в тому, що Советський Союз — це найкращий оборонець свободи і демократії».

Д. Г. Велз: «Людина з маси в Англії починає щораз краще розуміти, що вона має бути союзником російських народних мас не тільки у цій війні, але також тоді, коли будуть знищені сили насильства і реакції». (Можна було б думати, що у випадку «сил насильства і реакції» йдеться про більшовицький режим, — але так Велз справи не ставив).

Хіба в атмосфері, що її формували такими висловлюваннями ці видатні постаті Заходу, легко могла родитися здорова ідея оборони перед більшовицьким насильством?

А все ж усвідомлення фактичного стану і вимог, що він ставив до Заходу, проходило і проходить на Заході відносно скоро. Не йдеться тут, очевидно, про рішення на війну проти більшовиків, але принаймні про тверде бажання поставити опір зростаючому імперіалізму.

Причин такого усвідомлення на Заході — дві. Перше — це саме ствердження неперервної більшовицької експансії і, вироста-

юче у зв'язку тим на Заході почуття власної загрози. Такі події, як, наприклад, процес советських шпигунів у Канаді, доказали, що небезпека загрожує також безпосередньо американському континентові. Водночас події в стилі кривавої ліквідації опозиції в державах-сателітах та виразна заборона для них з Кремлю будь-як співпрацювати з Заходом, розкладова робота більшовицької агентури на Заході, зокрема в Італії та Франції, довели Заходові, що тут ідеться про акції, скеровані на практиці проти нього.

Це є перша причина зросту протибільшовицьких впливів серед англосаксів і їхніх намагань протидіяти більшовицькому наступові.

Друга причина — це зростаючі у світі власні інтереси англосаксів, зокрема Америки. Сьогодні немає на світі кутка, в якому можуть американська держава не була б посередньо або безпосередньо заінтересована. Інтереси високопромислової країни, якою є США, сягають дослівно на весь світ. Американці хочуть добре торгувати, тобто вивозити свої товари, хочуть мати нові місця вкладання капіталів, хочуть здобувати нові поля для сировини. В 1946 році американська промислова продукція становила 3/5 промислової продукції всіх небільшовицьких країн. Вона зросла протягом війни більше як у два рази.

Водночас побудована до війни американська промисловість, передусім на базі внутрішнього ринку, переставилася в час війни і по ній на зовнішні ринки. Експорт на зовнішні, головне позаамериканські, терени почав грати в американській торгівлі щораз більшу роль. Це одна з причин, чому американський уряд був остаточно змушений покінчити з недавньою ще політикою ізоляціонізму і нове переставлення на внутрішні ринки означало б сьогодні загрозу господарської кризи. Тому Америка почала шукати на зовнішніх теренах здійснення своїх цілей і задоволення своїх інтересів. Та на цьому терені вона зразу ж була змушена зустрінути великий опір. Американці були змушені дуже скоро ствердити, що, змагаючись до підбою світу, ССРСР стане серйозною перешкодою для їх господарської політики. Передусім більшовики повели політику господарської автаркії, спертої на базах сировини й індустрії власних теренів та теренів держав-сателітів. Перспективи англо-американських капіталовкладень на вигідних умовах на теренах держав-сателітів стали дуже слабкими. Щодо самого ССРСР, то він кількиразово підкреслював не тільки свою готовність, але й бажання дістати позику з Заходу, але на таких умовах, що їх Захід не хотів прийняти. Проте більшовики не радо платять старі борги, і це чимало непокоїть Захід.

Плян господарського оздоровлення Європи, що лежить у глибоких інтересах Америки, м. ін. і з економічних поглядів, бо європейський континент здібний поглинути серйозну частину американського експорту, зустрівся з твердим опором зі сторони ССРСР. Большевики не тільки заборонили сателітам користатися з допомоги, але одверто устами Жданова виголосили війну плянам Маршала.

Господарська розігра між Америкою і ССРСР буде мати своє місце також на інших теренах поза Європою, зокрема на Близькому та Далекому Сході. Чи то йдеться про іранську нафту, чи про господарську експансію на терені Китаю, большевики готові на рішучі протидії на цих теренах.

Економічна боротьба тісно пов'язується з політичною. Сателітам не тільки не вільно господарсько співпрацювати з Америкою, вони ще мусять вести активну протиамериканську політику в себе вдома й підсилювати своїми кадрами всесвітню большевицьку роботу, звернену проти Заходу. Робота ця йде на пряме повалення капіталістичного світу та мілітарний підбій його советською армією. Це вже смертельно загрожує англосаксам — тому зрозуміло стає їхня протиакція. Однак, розуміється, американська протиакція спричиняє дальше посилення акцій Кремлю, який також бачить себе смертельно загроженим американською політикою оточування.

Отже, в результаті суперечностей між англосаксами і большевиками наростає виразний фронт майбутнього зудару. Завданням цієї статті не є вияснити, чому большевики, які мають величезні внутрішні труднощі, йдуть на загострення взаємин, чому вже в 1945 році почали вони гостру протиамериканську кампанію. Щоб відповісти на це питання, треба робити внутрішню аналізу ситуації в ССРСР і доводити, що, незалежно від внутрішніх труднощів, большевики мусять йти на таку політику, бо вона є прямою вислідною суперечностей, в які потрапляє кожний експансивний імперіялізм. Тут нам йдеться тільки про ствердження безсумнівного назрівання неминучого зудару. Він міг би бути обійдений тільки тоді, коли б большевики відмовилися від своїх агресивних цілей. А це неможливе, бо тоді вони мусять б перестати бути большевиками і російськими імперіялістами. При існуванні їхньої політики підбою і насильства конфлікт можна було б обминути тоді, коли б Захід і народи, поневолені большевизмом, йому добровільно піддалися і відмовилися від боротьби. А, як відомо, американці не зречуться цілей своєї господарської політики, так само як англійці добровільно не відступлять від своїх імперіяльних позицій. Не треба додавати, що й народи, поневолені большевизмом, не покинуть своєї боротьби аж доти, доки не здобудуть повної державної незалежності.

Ствердження неминучості конфлікту не говорить про негайну війну. Про можливість ранішого чи пізнішого зудару дещо говорить розвиток подій в англосасько-большевицьких взаєминах впродовж останніх двох років. За цей час дійшло до основного перенаставлення американської політики щодо свого колишнього союзника. Таке перенаставлення виникло в керівних колах, воно захопило також американське і англійське суспільство. Цей останній чинник має багато що сказати в обох країнах. Але помилковим було б переоцінювати значення так званої публічної opinio в Америці. Америка не тоталітарна держава, але остаточні рішення про війну або мир не постають і там серед публіки, що її небезпечно було б робити сторожем державних інтересів, але серед керівних кіл, що їх широкі маси наділяють привілеєм і обов'язком правління. Очевидно, слово господарських чинників Америки буде тут вирішальне.

Ми далекі від того, щоб віщувати дуже скоро війну, ми, навпаки, думаємо, що світ лише вступив у період серйозного збройного миру, який має шанси тривати якийсь час, не говорячи, очевидно, про несподіванки гітлерівського стилю. Проте ми не думаємо, що війни не буде, тому що, мовляв, »її не хочуть народи«. Передусім таке окреслення неточне, бо народи, поневолені большевизмом у новій війні, не зважаючи на весь її жах, на мають нічого втрачати, крім кайданів. Ми переконані, що коли для звільнення людства від такого жадливого ворога, яким є большевизм, треба крайніх метод, тоді краще їх ужити, ніж допускати до повільного винищення мільйонів людських екзистенцій і цілих народів шляхом т. зв. »мирної«
большевицької політики.

З другого боку, коли про те, що народи хочуть миру, говорить Сталін чи його міністри, то це, звичайно, не є нічим іншим, як фразою, бо в ССРСР ніхто ніколи не питає народних мас, чого вони хочуть. Коли ті маси зможуть відповісти на це питання по своїй волі, тоді напевно не стане ні Сталіна, ні ніяких інших поневолювачів Сходу.

Натомість ми вважаємо, що існуючий період т. зв. збройного миру не може бути довгим, бо одного дня народи, що платять його кошти, включно з американським платником податків, прийдуть до переконання, що такий збройний мир дорого коштує та — що важніше — ніяк не забезпечує світу перед наступом большевизму й що, навпаки, він дає Кремлеві великі шанси в руки. Бо довгий збройний мир — це зростаюча внутрішня мілітаризація Советського Союзу та країн-сателітів. Це — посилене винищування відосередніх рухів всередині ССРСР, що їх не вдасться справді режимові ніколи знищити,

але він може примусити їх зменшити обсяг дій. Довгий збройний мир — це послідовне підмінування держав Заходу, включно з англосаксами, комуністичними агентурами. Визнавши, що період флірту з різними соціалістами на Заході закінчився, більшовики пішли тепер на ставку на бойові відділи комуністичних партій. Така є настанова нового Комінформу й нового курсу всередині ССРСР на повне засудження всієї буржуазії і її «лакеїв» та на чітке сепарування себе від впливів «гнилого» некомуністичного світу. Отже, в Кремлі і поза ним на теренах впливів пішов курс на «ортодоксальність» і «босовість». Для заходу — це серйозна небезпека, що принесе нещадну підривну роботу комуністичної агентури. Події у Франції і Італії не творилися ані стихійно, ані випадково. Вони показують новий стиль роботи Кремлю на Заході. При тому Франція і Італія — це тільки початок широко задуманої акції. Це має також воєнний аспект, тобто тут діють мілітарні моменти советської далекосяжної стратегії. Прихід советських армій на Захід мають приготувати віддані в цілому Москві комуністичні клітини, що відразу зліквідують всіх можливих опонентів. В такому дусі виховуються сьогодні всі комуністи ССРСР і поза ним.

Колись гітлерівський «міт» про «вищість» германської раси та про «право» панування німців над іншими народами довів не тільки до війни, але й породив всіх творців газових камер та вбивців «на наказ згори». Сучасне «виховування» кадрів комуністичних партій мало б не інші наслідки. Дуже наївно уявляти, що вихований так хижак може колинебудь стати на платформі мирної співпраці з іншими народами. Вже хоч би з тієї причини не можна говорити про тривалий мир. Бо одного дня прийде момент, коли більшовики викинуть, як непотрібну ганчірку, Уживані ще сьогодні подекуди гасла про можливість співіснування двох різних систем і заговорять іншою мовою, тією, якою гово-

рили в свій час муравйовські матроси в Україні.

Чи Захід свідомий такого власне невідхильного розвитку подій? Ми вказували вище на те, як провідні постаті Заходу, в тому числі і його політики, присипляли чуйність своїх народів. Це, без сумніву, ще й сьогодні паралізує можливості Заходу мобілізувати свої сили для боротьби проти більшовизму. Але не можна забувати, що агресивна більшовицька політика, її характер щораз більше доходить до розуміння сірої людини на Заході, і свідомість фактичної загрози, яку вона творить для всіх народів, спричиняється до того, що західні керівні чинники заінтересованих народів вже сьогодні роблять практичні висновки з фактичного стану. Характеристичним прикладом цього є плян Маршала. Він показує, що думають робити американці, які свідомі більшовицької загрози. Водночас, темп і методи реалізації цього пляну доводять також, які перешкоди внутрішнього порядку матиме Захід на шляху своєї протибільшовицької акції. Це останнє може спонукати керівні кола Америки йти на перемир'я з більшовиками, як тільки вони дадуть для того найменшу нагоду. На таке перемир'я пішла б тим більше Англія, бо її до того примушує її теперішня внутрішня ситуація. Отже питання, чи дійде в найближчий час до остаточного зрвання співпраці між Сходом і Заходом (не до війни) залежить передусім від більшовиків. Більшовики, що потребують ще часу до поладження ряду внутрішніх справ і для дальшого розкладання Заходу, підуть, можливо, на зволікання, тобто на взаємини, що їх можна окреслити тільки словами: «ні мир, ні війна». Це примусить обидві сторони до творення доконаних фактів, що на практиці принесе чимраз більше готування двох бльоків.

Це буде перемир'я в дослівному розумінні, тобто період, коли обидві сторони готуються до вирішального удару. М. В. Радович

М. Ол-пч

ЕКОНОМІЧНІ НАРИСИ

(Колхозні легенди і дійсність)

1. Роля сільського господарства в економіці

Рослинна і тваринна продукція сільського господарства єдина і виключно вирішальна. Біологічне існування людини цілковито залежить від споживання продукції сільського господарства, в ширшому розумінні — продукції органічної життєдіяльності рослин і тварин; одіж людини теж цілковито поступає з цього джерела. Велика частина життєво-

вих благ, що їх людина вживає поза їною і одягом, теж має своїм джерелом продукцію безпосередньої життєдіяльності органічної природи — гума, фарби, мило, парфуми тощо.

Достатньо сказати, що коли б людина не здобувала від органічної природи, через сільсько-господарське виробництво, потрібних для прохарчування 2500—3000 калорій

денного раціону їжі, то людство від занепаду і вмирання не врятували б жадні найвищі досягнення в опануванні неорганічної матерії, з атомовою енергією включно.

Тому, коли ми говоримо про роль сільського господарства в економіці країни, то маємо на увазі не безпредметний і в заложенні не обґрунтований комплекс: сільське господарство і промисловість чи навпаки; про примат в економіці того чи другого, аграрно-індустріальна економіка чи індустріально-аграрна, бо подібного роду розумування просто не мають змісту, а в ширшому окресленні є спекулятивними економічними маніпуляціями для уможливлення постановки суспільно-політичних теорій: індустріальний пролетаріат чи хліборобський стан є пупом соціально-економічної організації суспільства? Таке протиставлення, через «філософію» «ідіотизма сільського життя» (за Марксом і Леніним), веде логічно до тези диктатури пролетаріату над продуцентом життєвої екзистенції всього суспільства, в тому числі і пролетаріату.

Роль сільського господарства в економіці кожної країни (і цілого людства) є єдина, ні з чим не співмірна, нічим не замінима з самої природи її в соціально-економічній функції і не може бути компесована, бо лише продукція праці в сільському господарстві зумовлює існування людини. Тому сільське господарство — є фундаментом соціально-економічного буття людини і суспільства.

Країна, що немає продукції сільського господарства, достатньої для прохарчування свого населення, немає і не може мати незалежної економіки, поки цієї недостачі не усуне коштом власної продукції.

2. Напрямні розвитку сільського господарства

Перша людина свою життєву поживу діставала від рослини і тварини, а не від неорганічної природи. Це засадниче положення не змінилось й на йоту нині.

Ми думаємо, в згоді з фізіологією, що абсолютна кількість теплових калорій, потрібних для існування людини, від появи людини на земній кулі — теж не змінилась, принаймні на величину, яка б мала соціально-економічне значення.

Натомість змінилось (і безперервно змінюється) населення земної кулі, в історично нам відомому часі, в напрямку неухильного чисельного зросту), хоч можливо і тимчасовими коливаннями вниз).

Зріст населення і ущільнення його на земній поверхні зумовив поступову еволюцію в способах експлуатації людиною земної поверхні, щоб добути необхідні продукти прохарчування.

Схематично цю еволюцію в способах добування людиною прохарчування можна собі уявити так:

а) Первісна людина — мисливець, скажімо, міг забезпечити своє існування протягом цілого року з площі 10 квадратних кілометрів (365 днів x 3000 калорій) в сумі 1095 тисяч калорій або по 1095 калорій з одного гектара, що дорівнюється 0,5 кілограмові хліба.

б) Номадний пастух, що організував випасання приручених звірят на природному степу, на 2 гектарах міг випасати одну овечку, яка протягом двох років виростала максимум до 60 кг. і давала 28 кг. м'яса й сала, рівного 84000 калоріям або 38 кг. печеного хліба — цебто — 9,5 кг. з гектара.

в) Російський хлібороб в 1909—1913 роках пересічно збирав 6,5 центнерів пшениці з гектара або 780 кг. хліба, а за виключенням насіння на 120 кг. менше.

г) Український хлібороб в той же час збирав пшениці 8,5 центнерів з гектара або 1020 кг. хліба.

д) Голландський хлібороб збирав в 1932 р. пшениці 29,5 центнерів з гектара або 3540 кг. хліба.

е) Японський хлібороб збирає до 70 центнерів рижу з гектара, що дорівнюється 8000 кг. печеного хліба.

Ступінь видайности землі в тваринній продукції на одиницю площі йде в тому ж напрямку.

Отже ступінь видайности землі на одиницю площі виросла в наслідок людської праці в кілька тисяч разів, або, як в нашому схематичному прикладі, так:

здобував з гектара
кг. хліба:

1. Первісний «хлібороб»-мисливець	0,5
2. Номадно-пастуший «хлібороб»	9,5
3. Російський хлібороб перед 1917 р.	780,0
4. Український хлібороб перед 1917 р.	1020,0
5. Голландський хлібороб в 1932 р.	3540,0
6. Японський хлібороб	8000,0

Продуктивна видайність одного гектара площі у японського хлібороба в 16000 разів вища, ніж у його прапредка — первісного мисливця.

Ці стадії наростання інтенсивності використання життєдайних спроможностей земної поверхні не відбуваються якось механічно або ступнево — одна за одною, бо всі вони і сьогодні співіснують одночасно, але тут відбувається один невідкличний, закономірний процес: інтенсивність використання земної поверхні японським хліборобом неухильно, в усьому світі, в різних формах і темпах витісняє «інтенсивність» використання земної поверхні первісним «хліборобом»-мисливцем.

Всі війни, внутрішні і зовнішні, первопричиною мають, власне, опір окремих, багатих землею, спільнот людей цьому органічному процесові.

Яке є сільське господарство України і куди воно йде в тенденціях свого розвитку: до сільсько-господарської культури російського хлібороба чи голландського і японського?

В іншому місці ми на це питання відповіли (журнал «В. П.» Ч. 8 1946) Нині хочемо ствердити, що це не є не доктринерське питання, а питання життя чи смерті української нації, як нації; і від практичного його розв'язання буде залежати — чи існуватиме український народ чи зникне, розтворившись в «російському морі».

3. Колхозні легенди.

Українське сільське господарство, в комплексі сільського господарства ССРСР у його колективних формах, неухильно деградує і рівень його продукційності безперервно знижується проти вже досягнутого рівня перед колективізацією. Рівень продукційності українського сільського господарства через зниження вирівнюється з відсталим російським, в цей спосіб в основі руйнуються підстави суверенного розвитку господарства України і відбувається винародовлення землі української.

Між тим, про колективізацію сільського господарства на Україні існують легенди, створені авторами колективізації про те, що:

а) колективне господарство продуктивніше, ніж індивідуальне,

б) видаїність (ефективність) праці колективного сільського господарства вища, ніж індивідуального,

в) життєвий рівень колхозного хлібороба вищий, ніж індивідуального.

Деякі апологети цих легенд в нашому середовищі ставлять і пропагують навіть ідеї про те, що цю «прогресивну» колективну форму сільського господарювання варто затримати і в звільненій батьківщині.

В згаданій вище роботі, колективізація окреслена не як економічний, а поліційний засіб боротьби Росії проти України. Під економічним же оглядом колективізація є регресом сільського господарства України до московського, канадійського, американського, аргентинського, цебто, — до господарств екстенсивних і низькопродуктивних. Одночасно колхозна економіка є величезним досягненням Росії в скріпленні свого колоніального посідання України.

Виясненню окреслених у цьому нарисі тез мають прислужити нижче подані основні дані про природу і відносини колективного господарства на Україні.

4. Рівень колективізації

Колхозна земельна площа в Україні в межах УССР 1939 року на 1-го січня 1939 р. складає 352392 квадратні кілометри, з за-

гальної площі 443 тисячі кв. кілометрів. З цієї колхозної площі на ту ж дату було 24266,8 тисяч гектарів орної землі, з яких в 1938 році було під посівами ярових і озимих зернових та інших культур 21288 тисяч гектарів. Крім того совхози мали в 1935 р. засівну площу 3588,4 тисяч гектарів. Разом посівна площа України в 1938 році сягала 25.100 тис. гектарів, включаючи сюди й індивідуальні посіви кохозників. В 1913 році засівна площа України в тих же границях складала 22893 тис. гектарів.

В 1938 році на Україні було 27,4 тисяч колхозів, які охоплювали 99,7% всієї землі селянського колишнього землеволодіння і 96,3% селянських дворів. У склад колхозів входило 3830,2 тисяч дворів (родин) з населенням 14277,5 тисяч душ, а разом з відсутніми (тимчасово) 15139,4 тис. душ.

В 1928 році напередодні колективізації на Україні було 5125 тисяч господарств (родин) з населенням коло 22 мільйонів, таким чином, — перший вислід колективізації — зменшення хліборобського продукуючого населення на 7 мільйонів або на одну третину.

Нормальний розвиток сільського господарства в усіх країнах світу, передусім європейських, дає неухильний зріст (абсолютний) хліборобського населення в наслідок дедалі зростаючої інтенсифікації господарства і збільшення затрати праці на одиницю площі. Правда, питома вага хліборобського населення в цілій сумі населення знижується, але абсолютна кількість зростає. На Україні під цим оглядом маємо «закономірний» виняток, бо дезінтентифікуємо через колективізацію сільське господарство і посилена експлуатація праці, плюс штучно створений в 1932-33 роках голод, ліквідує «зайве» населення.

Такий вислід колективізації для українського народу за 10 років — з 1928 по 1938 рік — національно-популяційний.

5. Врожайність

Врожайність і валова продукція сільського господарства України ні разу в часи після 1917 року не досягла рівня 1913 року, а саме: гуртові збори зернових культур і цукрового буряка (в міл. цен.):

	рік: 1913	1928	1933
1. Зернові культури	204,8	138,9	146,6
2. Цукровий буряк	89,3	84,2	42,8

В офіційних публікаціях за 1937 рік оголошено, що в тому році зібрано зернових 277,7 мільйонів центнерів і 144,3 мільйонів центнерів буряка, але ці дані не годяться з площею засівів зернових в тому році — 18140 тисяч га і пересічною врожайністю зернових в тому ж році — 10,4 центнерів, що в сумі дає валовий збір 188,7 тисяч цент.

Взагалі з офіційними джерелами мусимо поводитись обережно і критично, бо вони або просто уяляють дійсний стан, або не відповідають дійсності, — так, наприклад, — в книзі «УССР в цифрах». Статистичний довідник Держвидав «Народне господарство та облік 1936» — цифри про врожайність за 1933 рік опубліковані одні, а в неопублікованому для загального відома відчиті колхозів за той же рік ці дані інші, а саме:

Врожайність в центнерах з га за 1933 р.

1. Жито озиме	10,3	7,1
2. Пшениця озима	13,1	9,0
3. Пшениця ярова	10,3	6,3
4. Ячмінь	13,2	8,9
5. Овес	11,3	7,6
6. Гречка	4,6	нема відомостей
7. Просо	6,2	2,9
8. Кукурудза	12,5	7,3
9. Всі зернові та бобові	11,4	7,9

10. Цукрові буряки	77,7	74,2
11. Соляшник	7,3	4,1
12. Картопля	72,1	44,0

Справжній стан загальної видайности сільського господарства дають річні звіти колхозів. За цими звітами, порівняно з 1913 роком, врожайність основних культур була така:

(в центнерах з га)

1913р. 1933р. 1934р. 1935р. 1936р. 1937р. 1938р.

1. Всі зернові культури	10,0	7,9	4,5	7,7	9,3	10,4	9,1
2. Цукрові буряки	189,0	74,2	87,8	136,2	148,2	171,7	160,3
3. Соляшник п.дач	4,1	3,1	5,0	5,7	7,6	9,7	9,7
4. Картопля	88,6	44,0	70,0	73,0	68,3	85,4	67,9

Таким чином валова врожайність колхозних ланів не дала зростання навіть порівняно з відсталим сільським господарством зперед 1917 року, при тому найбільше безвиглядний стан є саме з технічними і інтенсивними культурами (буряк, картопля).

6. Розподіл врожаю.

Вся продукція колхозного рослинництва, оцінена по державним заготівельним цінам, в основному була здана державі і лише незначну частину її одержав колхозник на

трудодні. Це видно з таких даних за 1938 рік (з відчитів колхозів), які показові, як це буде окремо зазначено, і для всіх років колхозного господарювання:

№№	НАЗВА КУЛЬТУР	Кількість в тис центн.	Загальна вартість (в тис. руб.)	Вартість продукції виданої на трудодні (в тис. руб.)	%/о виданої на трудодні продукції
1.	Зернові а) зерно	144.147	1127426,3	264945,1	23,5
	б) солома озима	124.402	194771,1	57652,5	29,6
	в) солома ярова	58.758	105204,4	31140,4	29,6
2.	Соляшник-насіяння	5.986	88565,4	21787,4	24,6
3.	Льон-дотгунець	невідомо	39114,0	не видавалось	
4.	Копопля	"	85373,9	"	"
5.	Цукрові буряки	125.520	274843,0	"	"
6.	Бавовник	невідомо	168175,8	"	"
7.	Тютюн і махорка	"	48823,1	"	"
8.	Баштанні культури	9.635	117927,5	11322,2	9,4
9.	Силосні культури	невідомо	29026,7	не видавалось	
10.	Кормові корнеплоди	13.337,7	44256,0	2697,2	6,1
11.	Сіяні трави а) сіно	11.897	66997,1	3953,0	5,9
12.	" б) насіяння	невідомо	3588,	не видавалось	
13.	Р і д и я	"	13575,6	"	"
14.	Інші технічні	"	94,251,6	"	"
15.	Картопля	31.969,9	102858,7	31886,7	31,0
16.	Овочеві культури	нема відом.	150396,4	не видавалось	
	Сіяні трави багаторічні а) сіно	14.711	93617,4	8726,3	9,3
	б) насіяння	нема відом.	188240,7	не видавалось	
17.	Сіно природ. сіножатів	27.817	100559,9	19307,6	19,2
18.	Інші продукти рид.ниц.	невідом.	24152,8	не відомо	
19.	Продукція садівництва, виноградарства і ягідництва	1523	87331,8	3493,2	4,0
	Разом	—	3249266,2	456910,9	14,1

Зі всієї продукції:

а) Здано державі	2292810,8	або 67,9%
б) На насінн, фураж худобі і госп. потреби	499544,5	18,1%
в) Видано колхозникам на трудодні	456910,4	14,0%

В цій системі розподілу продукції, яка фактично безкоштовно відбирає для держави понад дві третини валової продукції сільського господарства, найвищий економічний сенс колхозного ладу, який пауперизуючи селянство, тим самим одночасно і винародовлює націю.

Коли з валового врожаю зернових і бобових культур вилучити запаси насіння, фуражу для худоби і витрати на внутрішньогосподарські потреби, то решта врожаю між колхозником і державою розподіляється так:
(у % до загальної суми):

	1933	1934	1935	1936	1937	1938
1. Державі — хлібоздача і оплата МТС	64,1	71,7	67,0	67,9	56,8	66,4
2. Видано колхозникам на трудовні	35,9	28,3	33,0	32,1	43,2	33,6
Разом	100	100	100	100	100	100

Валовий збір зернових і бобових культур за 1938 рік був розподілений так:

	В тис. центнерів:
1. Здано державі хлібопоставок за роботу державних МТС і інші здачі державі	59291
2. Виділено на насіння	22600
3. Виділено фураж для худоби	19178
4. Виділено колхозникам на трудовні	34088
Разом	145157

Цілий хлібний баянс України 1938 року склався так (в міл. цент):

1. Валовий збір зерна:		
а) в колхозах	145	
б) в совхозах	26	всього 171
2. Виключається насіння, фураж і госп. потреби:		
а) колхозів	42	
б) совхозів	9	всього 51
3. Витрати в Україні:		
а) видача колхозникам на трудовні	34	
б) потрібно для прохарчування решти населення	18	всього 52
4. Взято державою за межі України або 415 мільйонів пудів.		68

Цей баянс знаходить своє побічне підтвердження в офіційно-опублікованих документах, коли, наприклад, у пляні 1-ої п'ятирічки на 1928-33 рік, при запланованих лише 25% колективізації рільної площі, вже було передбачено вивіз з України в 1933 році 31 мільйон центнерів хлібних «зайвин» на покриття недостачі «споживаючої полоси» центрального району європейської Росії, яка в тому ж пляні визначена в кількості 52 мільйонів центнерів «дефіциту».

7. Стан тваринництва

Занепад загального стану тваринництва характеризується наступними даними про рух поголів'я худоби в цілому господарстві України (в межах УССР 1939 р.).

Роки	Коні	(В тисячах голів)		Свині та кози	Вівці
		Велика рогата худоба	всього в тому корів		
1916	5477	7707	3140	4629	6380
1928	5487	8605	3987	6963	8112
(Перед колективізацією)					
1933	2605	4446	2407	2089	2005
1934	2547	5278	2518	4238	2197
1935	2550	6279	2648	4735	2756
В тому числі:					
а) у колхозів		2026	1582	311	1291
б) у совхозів		308	721	286	1126
в) в індив. володінні колхозів і ін.		221	3976	2051	2318
1936	2271	1749	358	1677	1294
1937	2448	1859	396	1921	1518
1938	2686	1976	418	2117	1837

Ми тепер не маємо вірогідних даних про рух цілого поголів'я худоби в усіх секторах господарства України за наступні роки, а лише за колхози. Ці дані руху колхозного поголів'я і приводимо:

Ця тенденція розвитку колхозного тваринництва — з 279 тисяч корів в 1933 році число їх зросло до 419 тисяч в 1938 році, — уповільненому росту в останніх роках поголів'я свиней, стверджує, що на передодні війни 1941 року рівень тваринництва ні 1911 року, ні 1928 року сягнутий не був.

Продуктивність тваринництва дуже низька, як, напр., удій на 1 корову 1211 літрів молока, приплід поросят в кількості 1991 тис. штук продано колхозникам, а лише 819 тисяч голів відгодовано і здано державі. Поверх того на так зв. колхозному базарі продано 1698 тисяч поросят. Таким чином коло 80% приплоду свиней продається молочними поросятами без відгодівлі. В народньому господарстві це чиста втрата, бо покупець колхозник, робітник чи службовець не має кормових ресурсів, щоб їх відгодувати, а тому, розуміється, споживає їх як «поросятину».

Продукти тваринництва на трудовні колхозникам майже не видаються: всі продукти тваринництва, продані і відпущені з колхозів, в тому числі основна маса — це здача державі, на загальну суму 623237 тисяч рублів; колхозникам на трудовні і в поглядку безкоштовного громадського харчування при польових роботах відпущено на суму 36138 тисяч рублів, або 5.8% цілої вартости.

8. Економіка праці і оплата трудовня

Праця колхозника вимірюється умовною величиною — трудовнем. Трудодень — це денна праця чоловіка-робітника, при серед-

ній кваліфікації та виконанні за день встановленої норми виробітку. Висококваліфікованим робітникам і фахівцям нараховується за день фактичної роботи півтора, два, а інколи більше трудоводнів — голова колхозу, наприклад, 2 трудоводні, тракторист 2 трудоводні і т. п., але основна маса колхозників, всі жінки і підлітки, при виконанні норми денної за день праці не можуть заробити трудоводня, а лише його частину — 0,25, 0,50, 0,75 тощо. Через те, що ми не маємо відчитів про фактичну кількість вироблених трудових (робочих) днів колхозниками, ми в дальших викладах змушені приймати трудоводень рівним фактичному робочому дневі, хоч знаємо, що кількість фактично вироблених робочих днів значно більша начислених трудоводнів.

За 1938 рік у колхозах вироблено таку кількість трудоводнів (в тисячах):

1. В рослинництві:			
а) рільництво	913615,2		
б) луківництво	33595,1		
в) городництво і баштаництво	60911,5		
г) садівництво і виноградництво	14467,6	1022589,4	
2. В тваринництві і інших галузях:			
а) догляд за робочою худобою	131412,5		
б) догляд за продуктивною худобою	138495,8		
в) на будівництві	51483,5		
г) закладання садків і виноградників	3372,2		
д) в підсобних підприємствах	61634,0	386398,0	
3. Адміністрація:			
а) культурно-побутові заклади	14835,2		
б) адміністративно-управлін. персонал	85535,0		
в) інші роботи в колх.	80394,5		
г) роботи поза колхозом	4191,0	184955,7	
Всього нараховано трудоводнів		1606168,6	
В тому числі трактористам		71589,4	

Як бачимо, роля тракториста в сумі виконаних в колхозах робіт складає лише 4,5%, а фактично вироблених робочих днів ще менше, бо трактористові нараховується за один робочий день при виконанні норми два трудоводні.

Коли обсяг всіх виконаних у колхозному рослинництві робіт при здобутих наслідках врожайности виконати на безтракторній, а кінській основі, по нормах витрати праці, які на практиці вживались у сільському господарстві України до колективізації (на основі тракторизації), то число не трудоводнів,

а звичайних робочих днів було б значно меншим, а саме:

Культури	Площа в тис. гектарів	Робочих днів на га	Всього потрібно роб. днів
1. Разом зернових	15833	25	395832,5
2. Цукрові буряки	776	100	77250,0
3. Бавовник	216	150	34420,0
4. Тютюн і махорка	47	200	9400,0
5. Рицина	49	120	5869,0
6. Інші технічні	232	150	34845,0
7. Сояшник	625	50	31235,0
9. Льон-довгунець	108	100	10820,0
10. Коноплі	128	60	7692,0
11. Картопля	471	100	47100,0
12. Овочі	164	150	24600,0
13. Баштани	142	100	14150,0
14. Кормові корнеплоди	125	100	12480,0
15. Багаторічні трави на сіно	634	8	5068,0
16. Багаторічні трави на насіння	314	15	4707,0
17. Однорічні трави на сіно	882	12	10580,0
18. Однорічні трави на насіння	26	15	387,0
19. Природні сіножаті	1576	6	9453,6
Разом	22342	—	735789,0

Доколективний хлібороб в індивідуальному господарстві при кінній (взагалі живому тяглі) тязі нормально затрачав для виконаних у колхозному господарстві робіт 735 мільйонів робочих днів для обробітки 22342 тисяч гектарів землі при наявній врожайности; колхозна система затрачає 1023 мільйони трудоводнів (а фактичних робочих днів ще більше) плюс 185 мільйонів трудоводнів адміністративно-обслуговуючого персоналу, — разом 1207 мільйонів трудоводнів, або на 61% більше.

В доколективному господарстві ні жадна праця на зернових культурах — оранка, посів, косовиця чи жаття, молотьба — при найманій праці не оплачувалась нижче 0.80—1 рубля, цебто, — менше 14—16 кгр. зерна, при пересічній врожайности зернових культур (до 10 центн. з га) без насіння припадало на один робочий день коло 30—32 кгр. (2 пуди); в колхозному господарстві валової зернової продукції (без насіння) припадає **близько 12 кгр. на трудоводень.**

Таким чином легенда про високу продуктивність людської праці в колхозному господарстві в порівнянні з індивідуальним, навіть з його далеконедосконалою доколективною технікою і способами господарювання, є цілковито брехливою, нічим не підтвердженою. Навпаки, — продуктивність праці більше, як півтора рази обнизилась.

Колхозна система дедалі більше охоплює робочий потенціал колхозної родини, а саме:

Роки	Всього виробл. трудодн. (мільйонів)	На 1 колхозній двор (трудоднів)	На 1 приватного (трудоднів)
1933	916,0	280	142
1934	984,7	282	146
1935	1232,8	335	172
1936	1351,5	370	176
1937	1502,4	402	188
1938	1604,9	419	194

В 1938 році в колхозному виробництві не приймали участі — 3,7% працездатних чоловіків, 5,9% жінок і 24,4% підлітків віком від 12 до 16 років; 66,4% дорослих мужчин виробили понад 200 трудоднів річно, 56,9% жінок виробили понад 100 трудоднів річно (нагадаймо тут, що жінці треба в півтора рази більше затратити фактичного робочого часу для виробітку одного трудодня, ніж чоловіки); цебто, — основна маса колхозників віддає колхозові увесь робочий час і праця в колхозі повинна б була стати основним джерелом життєвої екзистенції його. Однак так не є.

Оплата праці колхозника переводиться хлібом в натурі і грошми. Решта продуктів — тваринництва, городництва та інших галузей господарства, як згадано вище, колхозникам майже не видається. Грошові ресурси колхозів утворюються в основному з «оплат» державою відбираних від колхозів сільсько-господарських продуктів по державним заготівельним цінам. Всі грошові надходження колхозів за 1938 рік склали 2738304 тисяч рублів, з яких, після оплати державних податків (288822,4 тисяч рубл.), виробничих видатків (610367,1 тисяч рубл.), відрахувань до неподільних фондів (480878,4 тисяч рубл.) та інших видатків — на оплату трудоднів призначено 1926499,6 тисяч рублів або 1 рубель 20 коп. на трудодень. Реальне значення грошової оплати трудодня майже ніяке, бо в 1938 році колхозники сплатили державі лише однієї державної позики майже 1 мільярд рублів (цебто, — в фактичному сенсі безповоротно віддали), а решта, яка евентуально реально могла бути видана готовими грошми на руки колхозника — 926 мільйонів рублів — становить лише 4,4% від суми роздрібного обігу по продажу товарів в 1938 році — 20,88 мільярдів рублів. Таким чином, половина населення України, яка працює в колхозах, за свою працю дістала лише біля 4,4% купівельної спроможності до цілого товарообігу. Ця, на перший погляд дивна механіка, в засаді своїй дуже проста — колхозник «продає» державі кілограм зерна за 8 копійок, які колхозникові потім повертаються, після всіх видатків і оплат, у вигляді плати за трудодень. Одержана колхозником гро-

шова оплата трудодня потім зустрічається в державній торгівлі з продажною ціною 1 кгр. печеного хліба 1 рубель (в 1938 році, нині 3,5 рублі). Цією механікою грошова оплата трудодня перетворюється в нереальну фікцію. Така механіка діє в усіх без винятку випадках взаємин держави і колхозника, — наприклад: за 125 мільйонів центнерів цукрових буряків колхозникові держава заплатила 275 мільйонів рублів, з того буряка виробила 17898 тисяч центнерів цукру, продажною ціною (по державній ціні 5 руб. за 1 кгр.) на суму 8949 мільйонів рублів; цебто, — колхозник може за одержану від держави плату за буряки купити лише 3,1% виробленого з того буряка цукру. Фактично ще менше, бо, як зазначено вище, практично колхозникові видається на руки біля третини «виплачених» державою за буряки грошей, отже, він може купити лише 1% виробленого цукру за всі здані державі буряки.

Ніякого поліпшення в колхозах зі справою оплати праці за низку років не маємо, а саме:

Роки	Видано на трудодень	
	Хлібом — кгр.	Грошми — рубл.
1. 1933	3,3	немає відомостей
2. 1934	1,3	немає відомостей
3. 1935	2,4	0,52
4. 1936	2,6	0,75
5. 1937	3,5	0,93
6. 1938	2,1	1,20

Отже реальна оплата трудодня — хлібом — протягом 6 років явно стабілізувалась на рівні коло 2,5 кгр. Коли перечислити всю продукцію видану колхозами колхозникам — чи то в вигляді оплати трудодня, чи в порядку продажу за готівку або в порядку громадського харчування під час польових робіт, включити туди і сіно та солому, в припущенні, що сіно і солома через тварини буде перетворена на продукти людської поживи, то на душу колхозного населення, якого є 15139,4 тисяч людей, випаде біля 1800 калорій денно, або біля 60% життєвої екзистенції людини при того роду, як колхозна, праці. Решту життєвої екзистенції колхозники дістають з 1688 тисяч гектарів особистих городів. В натурі ці дані виглядають ще гірше, бо 20% колхозів видали на трудодень менше 1 кгр. зерна, 37,6% видали від 1 до 2 кгр. — цебто 57,6% колхозів видали на трудодень зерна менше пересічно-української норми.*)

9. Загальні висновки

Колхозна дійсність немає нічого спільного з розповсюджуваними колхозними легендами та цілковито розвіює ці ефемериди, бо:

*) Збільшення ж грошової оплати трудодня повністю нейтралізується інкреаційним зпизженням купівельної спроможності грошей.

а) Колхозне господарство вирішально знизило продукційність сільського господарства в порівнянні з передколхозним часом, не кажучи про який би то не було поступ.

б) Механізація і тракторизація сільського господарства не тільки не привела до раціоналізації праці і зменшення затрати її на одиницю площі і продукції, а навпаки, збільшила затрату людської мускульної праці на одиницю площі і продукції на 61% в порівнянні з колхозним часом.

в) Оплата праці колхозника провадиться на рівні нижчому щонайменше на 40% мінімуму життєвої екзистенції (харчування). Таким чином колхозник, як робоча сила, не достачу прожиткової екзистенції повного коштом не наслідків праці в колхозі, а з власного карликового господарства — 0,44 гектари на колхозну родину.

г) Єдина «позитивна» роля колхозної системи як апарату колоніального поневолення і економічного визиску Росією України, полягає в тому, що вона дала можливість нечуваного високого рівня вилучення сільськогосподарської продукції від виробника в користь держави-окупанта — 67,9% валової продукції рослинництва, 94,2% продукції тваринництва. Цей рівень вилучення (як зазначено вгорі — фактично безкоштовного) продукції сільського господар-

ства в його колхозному стані абсолютної низької, екстенсивної продукційности, можливої став тільки при колхозному ладі.

д) В наслідок колективізації абсолютна кількість сільського населення України, що вела сільське господарство, зменшилась на третину, замість нормального зростання в наслідок інтенсифікації сільського господарства і збільшення, в зв'язку з цим, кількості затрати праці на одиницю площі. Це положення наперед перерішує справу дальшої дезінтенсифікації сільського господарства України, бо напружене використання робітного потенціалу праці колхозників доходить фізичної межі (194 трудовні на одного працездатного в рік — це щонайменше 240—250 фактичних робочих днів; отже, номінальний запас праці робітника сільського господарства річно коло 280—300 днів — тепер є на вичерпанні).

Колхозна система для України є антиекономічна і антинаціональна; коли протягом близкого часу в наслідок звільнення України не буде знищена доценту, то в ближчі десятиріччя приведе до повної деградації сільське господарство України і винародовлення народу. Такі цілі супроти України мали і мають автори і творці колхозної системи з Москви.

13. V. 1947.

НЕЗНИЩЕННЕ СЛОВО

(Нотатки про українську підсоветську літературу по війні)

Світ поволі переконується, що большевизм — тільки своєрідна форма російського імперіялізму. Ця форма дає російському імперіялізмові величезні переваги в середині країни і поза її межами. В середині країни большевизм означає тоталітаризм і терор, незрівняно цинічніші і жорстокіші від гітлерівського, особливо супроти тих народів ССРСР, яких росіяни хочуть бачити своїми колоніальними рабами. Назовні большевизм вигідний Росії тим, що дає змогу організувати в усіх країнах п'яті колони, що під фірмою національних комуністичних партій слухняно виконують усі розкладницькі настанови Москви. Зрадницька, антипатріотична діяльність французької комуністичної партії в 1939—41 рр. і теперішня діяльність комуністів у США — достатні ілюстрації цього. Чистка від комуністичних елементів у США і в країнах Південної Америки — доказ того, що світові нарешті починають відкриватися очі на справжню суть комунізму.

Можливо, перша нація, яка переконалася цього на власному досвіді, була Україна. В 1917 р. большевизм прийшов до влади

в Москві під гаслами інтернаціоналізму і права народів на національно-державне самовизначення. Однак це не перешкодило збольшевизованій Росії проголосити війну тим молодим державам, які були виявом дійсної волі народів самовизначитися: Україні, Грузії, Вірменії, Білорусі, Польщі. Особливо важило для Росії українське питання. Бо Україна означає для Росії: хліб, вугілля, залізо, Чорне море. Бо Росія без України прекрасно може існувати як Росія, але не може мріяти про те, щоб бути великою колоніальною державою.

Москві пощастило тоді ще раз перемогти Україну і завоювати її. Росіяни прийшли на Україну завойовниками і окупантами. Українська культура, українська мова були ворожі їм — і вони прямо про це говорили. Голова наставленого з Москви уряду України Х. Раковський заявляв: «Декретування української мови як державної є реакційна, нікому не потрібна справа». (Промова на засіданні Київського міського совету 13. 2. 1919). Відповіддю на політику большевиків у національному питанні були масові повстання. За спогадами одного з провідників

війська большевиків Антонова-Овсєєнка (т. 4, ст. 171) з повстанцями воювало тоді на Київщині 14.000 червоноармійців, на Чернігівщині 2.500, на Поділлі — понад 3.000 з багатьма гарматами, кулеметами, бронепоездами. Ці повстання спричинила швидкий відступ большевиків з України.

Повертаючися на Україну, большевики мусіли зважити на досвід попереднього періоду. Вони вдаються до демагогічних ласел. Ленін у «Листі до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіном» (4. I. 1920) писав: Незалежність України визнана і всеросійським ЦВК РСФСР і РКП». Відповідно до цього ще 6. XII. 1919 ЦК РКП ухвалив постанову, що становить собою початок «українізації». В постанові говорилося: «Негаймо мають бути вжиті заходи, щоб у всіх радянських установах була потрібна кількість урядовців, які знають українську мову, і щоб надалі всі службовці вміли говорити по-українському». З постанови виразно видно суть большевицької українізації: говориться не про український апарат, а про пристосування неукраїнського (окупантського) апарату до місцевої людности, щоб таким способом на цю людність впливати.

Однак, ні окупантський апарат не хотів учитися в мас, ні центральна влада не відчувала бажання його до цього змусити. В. Винниченко, що співчував большевикам, писав після подорожі до Москви й Харкова: «Українська мова як торік була, так і тепер лишилася нерівноправною мовою... Підозріле відношення до всього українського... Через це не диво зустріти в найциріших неукраїнських комуністів відношення до комуністів-українців як до «нечистих» комуністів, як до потенціяльних контрреволюціонерів» («Лист до українських робітників і селян» — «Вперед», Львів, жовтень—листопад 1920).

Від того часу українська література становить собою поле бою між Росією і Україною. Росія встановляє свою цензуру, — українські письменники обходять її приписи Езоповою мовою і гнучким маневруванням. Росія винищує десятки і сотні українських літераторів — списку їх імен вистачило б не на одну сторінку цього журналу, — Росія намагається перекупити тих, хто залишився, на свій бік матеріальними вигодами, нагородами, орденами... Дехто і справді, зламаний страхом і терором, приналежний дорогою ціною, пошивається в вірні слуги окупантського режиму, стає українським квіслінгом в літературі. Але ра-у-раз приходять нові імена, що знову всупереч усім перешкодам приносять у літературу якісь нотки настроїв поневоленого, але не подоланого українського народу.

Це характерично: за винятком кількох осіб, що продалися Москві, всі визначні

імена української літератури на батьківщині не тримаються на поверхні понад яких п'ять років. У журналах 1932 р. зовсім інші імена письменників, ніж у журналах 1927 р., знов інші імена ми знайдемо в журналах 1937 р. і в журналах сучасних. Де поділися всі ті, чії імена фігурували в журналах і на книжках раніше? Вони всі знищені фізично: одні розстріляні, інші загинули в заслання. Але не так вражає сталість і розмах терору, як постійне регенерування українського письменства: на зміну зниклим і знищеним приходять нові, щоб і в літературі засвідчити невмирущість духу спротиву українського народу.

Большевици радо знищили би українську літературу і Україну взагалі одним заходом, як це він зробив з кримськими татарами і інгушами, коли одного дня розчерком пера їхні республіки були проголошені зліквідованими, а все неросійське населення їх вивезено до концентраційних таборів Сибіру (блискуче наслідування німецької політики супроти жидів!). Однак Україна занадто велика на це, а опір українського народу занадто міцний і організований. Доводиться застосовувати тактику повільного придушення й винищення. Доводиться толерувати існування української культури й літератури, надоложуючи це диктуванням їй, про що і як писати.

Керовані з Москви партійні організації диктують українським письменникам, про що і як слід писати. Ціла розгалужена мережа цензорів і шпигунів стежить за виконанням директив. Горє тому, хто спробує їх порушити. Визначено, про що не можна писати: не можна писати про героїчну історію України; не можна писати правду про західноєвропейський і американський світ; не можна писати про людські почуття, бо це будуть твори аполітичні, а аполітичний твір уважається в Советському Союзі за злочин; багато ще про що не можна писати. Зате треба писати: про братство українського народу з російським — дарма, що українці весь час борються з російською колонізацією; про щасливе життя робітників і колгоспників — дарма, що в дійсності вони задихаються під непосильним тягарем каторжної праці за мізерну винагороду, яка прирікає людей на голодне животіння; про геніяльність Сталіна — цього зненавидженого всіма ката й фюрера. Визначено і як треба писати: заборонені всякі мистецькі шукання, всякі літературні стилі, крім «реалізму». Під цим реалізмом розуміється плоске фотографування явищ життя, дібраних відповідно до ідеологічних завдань, поставлених перед літературою. Точнісінько такого самого «реалізму» вимагав був і Гітлер, точнісінько так само і він усі інші стилі проголошував за entartete Kunst.

Нема нічого дивного, що, поставлена перед

обличчям таких вимог, література мусіла стати сірою, нудною й нецікавою. Для неї закrywся світ мистецьких шукань, закrywся для неї і світ людських переживань.

У перші роки війни українська підсоветська література замовкла. Крім кількох нарисів не видавано нічого. Після того монополюю зробилася тема війни. Усі інші теми зникли. Головна причина цього лежить у своєрідності обертання бюрократичної машини советського устрою, якій література підлягає так само, як і всі інші галузі. В цій машині все робиться тільки за поштовхом згори. Поки до тієї «гори» дійдуть усіма коліщатками складного апарату сигнали знизу, поки відповідна директива буде спущена тими ж коліщатками вниз, — минає чимало часу. 22-го червня 1941 року, в день початку війни, радіо цілий день грало на всіх майданах міст тільки марші, люди даремно намагалися щось почути про події й завдання дня. Ще не було директиви. У перший рік війни припинився вихід книжок і журналів — не було директиви, виходити їм чи ні. Цілий рік величезна машина перебудовувалася на війну. Зате вона перебудовувалася вся. Не лишилося в країні, ані в людському житті нічого, щоб не працювало на війну, не жило б (і не вмирало) тільки заради війни. Тому і цілий рік після кінця війни з колосальною силою інерції діяла «воєнна» настанова в усьому. Не можна недоцінювати нестримної сили тотальної інерції як вирішального чинника советського життя.

Друга причина — в людській душі. Війна вдерлася в життя кожного, зруйнувала й розторошила всі людські думки, почуття. Були знищені побут, звички, родина. Люди перестали бачити людей, природу, себе. Люди жили не тільки на війні, вони жили для війни.

Воєнні повісті, романи, оповідання всі схожі один на один, як мідні п'ятаки. Скрізь те саме: бруд і будні фронту, героїство, приреченість і культ Сталіна. Переважають теми партизанського руху і німецьких катувань. Обидві теми подаються надто спрощено й поверхово. За приклад може правити оповідання Василя Козаченка «Сонце на сході». Героїня оповідання комсомолка Ліда на пропозицію німецького старшини, виказати своїх товаришів плює йому в очі. Далі йде опис катувань. Боячися, що вона таки не витримає й промовить щонебудь непотрібне, героїня вирішує... вирвати собі язик. Ось як автор змальовує це: «Уночі вона поклала язик на облямівку дерев'яної підлоги, зверху поклала цвях і надавила долонею. Здушений язик заболів, але цвях не вгрузав. Вона вместилася зручніше, напружила все тіло і з усієї сили натиснула на голівку цвяха... Щось липке, невідчутне на смак, ні холодне, ні гаряче, щось, що не має темпе-

ратури; заливає її горло». А після того на черговому допиті, вже не можучи говорити, — героїня пише німецькому старшині свої відповіді. Чому писати їй безпечно, а говорити було небезпечно, — про це автор не подумав. Але йому ці записочки були потрібні для ефектного фіналу. Німець каже Ліді: «Ваше сонце заходить! А наше піднімається з заходу». І тоді Ліда пише йому: «Ніколи ще сонце не сходило з заходу. І не зійде!» — і з цими словами вона йде на шибеницю.

Кожний, хто був під час війни на Україні, був свідком героїчної боротьби українців з німцями. Відомо, як німці катували свої жертви. Безліч українців утратила в їх катівнях не одного близького і рідного. Але описи, подібні до Козаченкового, — безмежно фальшиві. Чужими, казенними словами не відтворити героїзму тих днів. А письменники підсоветські мусять писати чужими словами, бо вони мусять удавати, ніби український народ боровся проти німецького окупанта в ім'я російського окупанта.

Нагромаджуючи штучні жахи, надолужуючи прогалини деклямацією й фальшивим патосом, письменники, скуті офіційними вимогами, водночас не спромоглися відтворити справжнього гніту німецької окупації. Навіть у дрібному. От у романі Юрія Смолича «Вони не пройшли» говориться, що в харків'ян горіли примуси, що їм розносили листи... Де ж таки здичавілі від навмисне організованого німцями голоду, морозу, тьми, скуті заборонами виходити з міста, покидати дім від 16 до 6 год., виснажені харків'яни могли хоч мріяти дістати десь хоч краплю гасу? Хто цікавився поштою для «тубільців», про які листи могла бути мова?

Німецьку окупацію України визначали не ефектні деклямації закатовуваних, — ледве чи такі деклямації були й можливі, — а систематичне, методичне намагання перетворити людей на загнаних і здичавілих тварин і масове винищування їх — і упертий опір «тубільців». Але цього підсоветська література не показала і ледве чи покаже, бо щоб про це сказати, треба було б не боятися, що написане сприймуть як натякання на той режим російської окупації, який панує на тих же многостраждальних українських землях і який мало чим відрізняється від режиму німецького.

Особливої ідейної і мистецької убогости дійшла советська література в пригодницькому жанрі, що популяризувався під час війни серед солдатів. Це змушені визнати навіть советські критики. Олександр Борисов пише: «Роки великої вітчизняної війни знаменували собою небачений до цього часу розвиток пригодницького жанру. Його культивував ряд тонких журналів, що виходили

(хвалити Бога!) російською мовою... Патос боротьби в цих повістях знизився до сп'яніння бійкою. Характери перетворилися у плоскі тінні чарівного ліхтаря. Технічна думка в них зовсім відсутня. Низькопробність цих криваво-мордобійних повістей не потребує доказів». Думаємо, що й характеристика ця не потребує ані доказів, ані коментарів.

Надзвичайно характеристично, що в підсоветській українській літературі цілком нема Заходу. Мільйони українців побували на Заході — одні на примусовій праці в Німеччині, інші — в армійському однострої. Невже зустріч з Заходом нічого не збудила в їхніх душах? Ні, збудила. З промови Молотова, з постанови ЦК ВКП(б) ми знаємо, що урядово-партійні кола СРСР дуже задоволені тим впливом, який справляє культурніше і заможніше життя Заходу на советських громадян. Але в літературі письменники побоювалися про це говорити. Заговорив був про це Терень Масенко в циклі поезій «З далеких доріг»:

І руїни на Шенбрунні,
І на Вінервальд окопи...
Задивились хлопці юні
У старе лице Європи.

На цвинтар, сад готичних дат,
Де спить і Моцарт, і Бетговен,
Прийшов з Херсонщини солдат,
Святої шани повен.

Але це й єдина згадка. І за цей вияв безневинної шани до старої Європи автор потрапив у резолюцію ЦК КП(б)У в справах журналу «Вітчизна» про шкідливі збочення в советській літературі. Бо, готуючи нову війну, Советський Союз хоче, щоб його громадяни уявляли собі Європу гнилою, розкладеною, огидною, а зовсім не культурною й принадоною. Тому всі інші мовчать про це. Тому не використовуються таких, здавалося б, вдячних навіть для советської пропаганди тем, як каторжна праця українців у Німеччині.

І все таки правда в підсоветській літературі проривається, бодай деталями, бодай боязко. Так у творах 1945—1946 р. дехто з письменників наважився поставити проблему людського щастя. Людина по війні приглушена, знівечена, розтрошена. І перед нею постає питання про щастя. Чи не можна хоч трошки мати того щастя? Відпочинку? Затишку? Спокою? Але тема особистого щастя дозволена в підсоветській літературі тільки в тому розрізі, як її ставив герой роману Сергія Борзенка «Скоряючись законам вітчизни» Цимбал: «Хіба те, що вони боролися за свою батьківщину, не було вже щастя? Він згадав всіх убитих ним німців, згадав, що він відчував при цьому, і дійшов до висновку, що боротьба — найбільше щастя на землі».

Так само намагалася поставити тему щастя і Варвара Чередниченко в оповіданні «Я щаслива Валентина», яке стало сенсаційним після того, як на нього обрушився в своїй постанові ЦК КП(б)У. Чередниченко дала так багато правдивих побутових деталей, що деклямація про щастя стала звучати неприхованою іронією. До того ж вона спочатку дозволила собі висловити сумнів у щасті своєї героїні: «Як зненавиділа я це облудне слово «щаслива», що його повсякчас чула, воно звучало лютим глузуванням серед усіх тяжких втрат, смертельної тривоги й бездонної глибини людського горя, яке я переживала, бачила й чула навколо себе». От за такі людські нотки обрушилася на авторку партійна критика. Не допомогло і те, що далі героїня уперто говорить, що вона щаслива, бо, мовляв, повернувшись з сибірської евакуації до Києва, застала родину живою, а мешкання цілим. Дарма, що брати її — без ніг, квартира порожня, панує холод і голод, дарма, що вона бачить: «Війна безповоротно знищила мою молодість. Хай була б сивина, зморшки на обличчі, але зосталась би моя власна зовнішність. Але мене цілком спотворено (втомою, виснаженням). Навіть кістяк мій покалічено». Не допомагає і кінцівка: «Яка ж справді я щаслива, бо можу працювати й любити, бо я — жива».

Ті ж настрої бринять у щирій поезії Михайла Стельмаха (якого советська критика лає за аполітичність і за невміння перебуватися) «Усе було»:

Шпиталь і знов розгойдані теплушки,
Де теплоти було тієї, як в мерця,
І протигаз скалчений замість подушки,
Сухий пайок, і свист гарячого свинця.

І чорний, чорний сніг над рідною рікою.
Бої гарячі, тепла кров моїх братів,
Усе було — я не обділений судьбою,
Як той набій, що на обочині ржавів.

Психологія советського «бійця» — це психологія тупого фаталізму. Єдиний вихід боєць бачить у тому, щоб виграти війну. В оповіданні Панаса Кочури «Син» дід говорить про загибель солдатів: «Отак і в турецьку помирили... Викопаємо, бувало, яму, покладемо товариша в сиру землю, глянемо один на одного, та й подумаємо: «Чия ж далі черга?» В написаному скоро після закінчення війни оповіданні Володимира Кашина «Портрет» герой — офіцер Зав'ялов ще мріє про те, що «після війни життя стане кращим від найкращої мрії». Тепер подібні згадки заборонені. Бо після війни почалася нова каторга стахановщини і гарячкове готування до нової війни. Становище підсоветської людини стає чимраз безнадійнішим. Але показати це література не сміє.

З цього погляду особливо типова та на-

гінка, яка зустріла новий роман Юрія Яновського: «Жива вода». Рецензент у газеті «Молодь України» як один з корінних недоліків роману відзначає «надто безбратське похмуре тло роману, атмосферу безнадії, в якій ніби (О, якби ж то «ніби»!) живуть і працюють радянські люди». Автор завинив, що «в романі «Жива вода» надто багато смертей і трагедій». Це називається вимога реалізму в літературі. Досі ми думали, що за незчисленні смерті підсоветських людей відповідає Сталін. Рецензент хоче перекопати нас, що винний у цьому... Яновський.

Тяжко сказати, чи подібні нотки — вияв свідомого бажання показати сумний фактичний стан, чи просто наслідок тиску життєвого матеріалу. Але на тлі декретованої ідеології подібні голоси, що подають хоч частину правди, звучать порушенням приписів. Бо советський громадянин, а тим більше советський письменник не повинні мати почувань, крім тих, які їм наказано мати: фронтового запалу, трудового ентузіазму, офіційного патріотизму й любови до фюрера. Близьке до пародійности висловив це нагороджений кількома орденами поет старшого покоління Павло Тичина, що цілком поставив себе і свої поезії на службу російському окупантові:

В серці в мене блиском слави
блискотить, як те сузір'я,
основний закон держави.

Не почуття мусять бути в серці, а державні закони. До цього лишалося б тільки додати, що не тільки з серця мали б бути витиснені почуття, а і з голови. індивідуальні думки.

В якій би ситуації герої літературних творів не були, — вони мусять думати тільки про... Сталіна. От характеристична своєю безмежною фальшивістю сцена з роману С. Борзенка: «Скоряючись законам вітчизни»: Матроси висаджені десантою коло Новоросійська. Становище майже безнадійне. Умови жакливі. Відбувається така розмова:

— Ну, а ти що пишеш? — спитав мічман у Піонова.

— Лист товаришеві Сталіну. Хочу описати, як я його люблю.

— Всі ми його любимо.

— Ось і я хочу, щоб він знав, що ми в бою думаємо тільки про нього».

Думати про Україну, обороняючи її від німців, українці в українській підсоветській літературі не мають права. Коли Гринько в нарисі про українців на фронті написав: «Співуча Україна збуджувала в серцях мужність і високі почування», критик Юрій Кобилецький уздрів у цьому страшний і шкідливий націоналізм»...

Юрієві Яновському інкримінують те, що в його «Живій воді» показано типові риси

українського села і що село показується стично вищим, ніж большевицьке шумовиння міста: «В своєму романі Яновський робить спробу протиставити людей села людям міста. Останні зображені глузливо, шаржовано. Виходячи з своїх ідейно-шкідливих настанов, Яновський намагається ствердити незмінність селянського побуту, традицій, звичаїв, як щось одвічне й самобутне.»

Малюрам заборонено малювати навіть такі безневинні речі, як українські хати і українські верби. Все це може збуджувати думку про національну окремішність українського народу. Коли малювати цехи заводів, риштування і бараки, будовані большевиками, — тоді такої небезпаки постати не може. Вони бо стандартні по всьому советському краї.

І коли читаєш, з якою гостротою робляться такі нагінки, то з цього можна зробити висновок, як же справді допікає окупантам боротьба українського народу за свої права, свідомість своїх прав. Але показати цю боротьбу в літературі, звичайно, не може наважитися жаден український письменник під советами. Так само, як не позначилися на підсоветській літературі ідейні шукання й боління сучасного людства. Вона не мислить, на переживає, вона тільки плитко ілюструє «основний закон» тієї тоталітаристичної держави, в якій вона змушена жити й діяти. І тільки в окремих деталях та ще в загальній напруженості вимог до неї від уряду і НКВД можна побачити, що справи далеко не стоять так добре, як це хотіли б подати офіційні советські чинники, що в Україні безнастанно точиться глуха, але завзята боротьба не на життя, а на смерть, боротьба українського народу проти російсько-большевицьких окупантів. Саме тому, що ця боротьба є і що вона непримиренна й жорстока, — саме тому останнім часом советсько-партійним установам і урядам довелося виступити з такими гострими постановами проти, здавалося б, досить безневинних речей.

От, наприклад, ЦК ВКП(б) в своїй постанові про театральний репертуар з 26 серпня 1946 р. засуджував використання театрами «низкопробної й плиткої закордонної драматургії, що одверто проповідує буржуазні погляди й мораль... Постава театрами п'єс закордонних авторів стала в суті справи наданням з советської сцени для пропаганди реакційної буржуазної ідеології й моралі, спробою отруїти свідомість українського народу світоглядом, ворожим советському суспільству, відживити пережитки капіталізму в свідомості й побуті». Хто ж ці загрозові автори? Це Лябіш, Вайдл, Могем, Мольнар... Ледве чи потрібні тут будь-які коментарі.

Що ж говорити вже про тих сучасних авторів Західньої Європи, які дійсно щось насолити большевикам? На них не шкоду-

ють відповідних епітетів і характеристик. От, А. Лейтес у статті про розклад сучасної буржуазної літератури Заходу («Правда», 12 липня 1947) називає Андре Жіда, що недавно одержав Нобелівську премію «колябораціоністом і зрадником французького народу»; Кестлер і Орвел фігурують у множині і пишуться на знак зневаги з малої літери: «морально розтлінні наклепники кестлери, орвели і їм подібні, що брязкають скаженою слиною на советський народ». Чи варто згадувати після цього, що А. Камюс попав у «сіячі паніки» і «слуги монополістичного капіталу», а інші наділяються приємними характеристиками дегенератів, розпусників і садистів.

А що ж протиставити гнилому Заходові? Тут виходять на передній план безконечні розмови про передову культуру великого і богоносного російського народу і про її найвище досягнення — ленінізм і сталінізм. От як показано це в повісті Олеса Гончара «Голубий Дунай», що дістала схвалення советської критики: солдати розмовляють під час війни на фронті в Угорщині зі своїм політкерівником майором Воронцовим про те, що вони бачили в Європі. Виявляється, що вони бачили багато гарних речей:

«— Чудово, — каже майор, дивлячись на портсигар. — Багато в них (себто в європеї) таких речей. Скільки, наприклад, годинників! Або шовки... Або губні гармошки... Чи малолітражні автомобілі. Чи мотоцикли. Чи асфальти... Багато, багато чого, — замислившись, продовжує майор. — А от скажіть мені, товариші, скажіть мені, у кого з них є ленінізм?»

Дійсно здивовані таким ідіотичним запитанням, солдати остовпівують.

«Ле-ні-нізм? — перепитує Маковейчик, вражений несподіваним запитанням. — Ленінізм?»

— Так, ленінізм. У кого з них є таке вчення, що освітло, як сонце, дорогу всьому людству?»

І оце справді все, що може протиставити європейській культурі і європейській свободі рабській лад СРСР. Але що ж, поки за цією примітивною агітацією стоїть система страшного терору, доти він зберігає свою силу. Заперечення, голос здорової логіки виключені. В Європі не може бути нічого позитивного. Іде розгром (покищо словесний) європейського мистецтва й культури.

З тим більшою силою громиться культура й мистецтво тих народів, які перебувають у лапах російського окупанта. Передусім, як завжди, українські. Все знову і знову виявляється, що в творах української літератури ідеалізується патріархальна самотність українського народу, протиставиться його російському народові, проповідується національна обмеженість («Літературна газета»).

Ми бачимо з усього цього, що послідовними переслідуваннями й почасти, в дуже малій мірі, підкупамі, політикою батога й медівника — Москві вдалося знизити мистецький рівень української літератури, — наприклад, супроти блискучого її розквіту в двадцятих роках, коли творили такі письменники, як Микола Хвильовий, Микола Куліш, Григорій Косинка, Валеріян Підмогильний, Олекса Слісаренко, Михайло Івченко, Микола Зеров (всі знищені большевиками), не кажучи про багатьох інших, — зменшити їх вагу й значення, але все таки не вдалося заглушити в ній остаточно голос правди, голос українського народу і його визвольної боротьби.

А коли до цього додати, що багато чільних представників української літератури перебуває на еміграції, звідки може далеко вільніше говорити світові правду про Україну і демонструвати світові високі мистецькі досягнення українського народу, то стане ясно: ніколи не пощастить Москві остаточно поневолити українську літературу і поставити її собі на службу, хібащо будуть фізично винищені всі українці і тим самим і література українська перестане існувати.

С. Гр.

З матеріалів боротьби на Україні

О. Гончарук

Українська Повстанча Армія — носій ідей визволення і дружби народів

Українська Повстанча Армія. — УПА, яка цілковито продовжує героїчні збройні традиції українського народу, зродилася в його завзятій боротьбі в період другої світової війни. В цій боротьбі спочатку з гітлерів-

ськими, а потім з сталінськими загарбниками, УПА зросла і зміцніла. Та великі передові ідеї, за які бореться УПА, викристалізувалися в період підпільно-революційної боротьби українського народу між двома

світовими війнами. В цей період викувалися високоморальні кадри, які очолювали боротьбу УПА і за якими пішли найкращі сини й дочки українського народу, для яких служіння народові, визволення народу — єдина мета життя. УПА — це революційна армія, це чисто народна армія.

Як армії поневоленого народу, як армії, що бореться за визволення власного народу з-під ярма большевицьких імперіялістів, їм близька визвольна боротьба і інших народів, поневолених чи загрожених сталінським імперіялізмом. Що більше, УПА виразно висуває потребу найтіснішої співпраці і спільних дій цих народів, вказуючи, що тільки спільною боротьбою, що тільки єдиним фронтом всіх народів можна повалити ненависну сталінську імперію. Тому УПА якнайгостріше виступає проти всяких дрібних непорозумінь між народами, засуджує тих, хто створює такі непорозуміння, бо вони (непорозуміння) лише розпоршують народну енергію, скеровують її вбік, замість того, щоб спрямувати її проти найбільшого ворога сталінського імперіялізму. Брак співпраці між народами, або, ще гірше, непорозуміння між ними йдуть тільки на руку большевицьким імперіялістам, бо полегшують їм панування над цими народами. Зате спільна боротьба поневолених народів завдає найсильнішого удару по сталінських імперіялістах, вона є найпевнішою запорукою розвалення сталінської імперії і визволення поневолених в ній народів.

Борючись за вільну і самостійну державу для українського народу, УПА рівночасно бореться за право кожного народу жити своїм вільним життям у своїй власній, незалежній національній державі. УПА вважає, що тільки система вільних національних держав гарантує повний, всебічний розвиток окремих народів, що тільки така система забезпечує від поневолення однієї нації другою, або жменькою найбільших і найсильніших націй всіх середніх і малих націй, що тільки вона створює можливості для справжньої співпраці між народами в політичній, економічній і культурній площині, що тільки вона ліквідує небезпеку війн і створює ґрунт для тривалого миру і справжньої дружби між народами. Лише при такій системі повного свого розвитку може досягти і українська нація. УПА вважає, що визнання за кожною нацією її священного права на власну державу на її етнографічній території є не тільки передумовою спільної боротьби і перемоги народів, поневолених чи загрожених сталінським імперіялізмом у сучасному, а й основою для найширшої співпраці в майбутньому. Українська Головна Визвольна Рада (УГВР), найвище і єдине керівництво визвольної боротьби українського народу, з політичних постанов якої випливає вся діяльність УПА, у своєму

Універсалі з червня 1944 р. виразно заявила: «Вітаємо боротьбу інших поневолених народів за своє визволення. З ними, зокрема з нашими сусідами, бажаємо жити в добросусідських взаєминах та співпрацювати в спільній боротьбі при умові пошанування ними визвольної боротьби українського народу».

Борючись за знищення тоталітарного сталінського режиму, за повалення диктатури кляси сталінських вельмож, за справді прогресивний лад в українській державі, УПА бажає, щоб усі інші народи побудували в себе також дійсно справедливий політичний і економічний лад, який відповідав би справжнім інтересам їхніх надних мас. Досвід історії, особливо наших днів, показує, що нездоровий внутрішньополітичний лад, нездорова економічна система будь-якої держави в найвищій мірі шкідливо відбивається на народові тої ж таки держави і на мирних стосунках з іншими народами. Вони ж бо приводять до панування ворожих даному народові класів, до виникнення імперіялістичних тенденцій, жертвою яких стають як власні, так і чужі народи.

В себе, в українській державі, УПА змагає до побудови ладу без експлуататорів і експлуатованих, ладу, де всі громадяни повністю користуватимуться дійсними демократичними свободами, ладу, при якому справді народна влада не витратить ні коштів, ні енергії для творення апарату гноблення, а направлятиме їх виключно на піднесення і розвиток народу, ладу, при якому високо буде піднесена так сьогодні топтана в СРСР людина, якій буде забезпечено всі права, вільний розвиток, добробут і користування всіми культурними надбаннями власної нації і всього культурного людства:

Великий клич: «Воля народам і людині!» — стає основним кличем, за здійснення якого бореться УПА.

I.

Момент співпраці з іншими народами, момент активного творення спільного фронту боротьби поневолених народів дуже сильно виступає в самому початку діяльності УПА. УПА весь час репрезентує чисто революційну лінію, суворо зберігає революційну принциповість і не дозволяє зіпхнути себе на манівці опортунізму і спекулянтства. Ведучи активну боротьбу проти гітлерівських загарбників, УПА ні на хвилину не випускала з уваги безпеки, що загрожувала і зараз загрожувала всім народам з боку сталінських імперіялістів. Цю небезпеку вона оцінила реально, тверезо, до боротьби з нею підготовлялася сама дуже пильно, але рівночасно вона ніяк не послаблювала боротьби проти гітлерівських окупантів. Тому, що вона спиралась на таку велику

і незнищенну силу, як народ, для неї така боротьба на два фронти була цілком можливою. УПА знала, що справжнє і повне визволення народу може прийти тільки в наслідку повалення як гітлерівських, так і сталінських імперіялістів самим народом. Цю істину вона прищеплювала не тільки власному народові, а й поширювала її серед усіх інших народів та одночасно проповідувала необхідність спільної боротьби народів проти гітлерівсько-сталінських імперіялістів. Вона створювала для поширювання цих ідей своєрідні корисні обставини. Насамперед вона відкривала широкі можливості безпосередніх зустрічей з рідними народами. На Україні, яка стала ареною жорстоких воєнних дій, перебували з німецькою імперіялістичною армією численні народи, що їх божевілля Гітлера загнало туди вмирати за його маячні пляни підкорення світу і панування над іншими народами. Саме серед цієї імперіялістичної армії УПА повела свою політичну роботу.

Зокрема роз'яснювальну акцію УПА повела серед союзників Німеччини: італійців, мадярів, румунів, а також тих французів, бельгійців, голландців, югославів, чехів, що їх насильно загнано чи то до німецької армії, чи на воєнні роботи. Повстанська пропаганда знаходила широкий відгук серед цих народів. Вони радо читали повстанські листівки, з яких могли взяти всю правду про реакційну політику Гітлера і своїх агентурних урядів і квіслінгів, з яких могли дізнатися про фактичний стан на фронтах, про політичне становище в світі. Сильне і захоплююче своєю революційністю, правдивістю і переконливістю повстанське слово будило і кріпило в них віру в перемогу народів над гітлерівським варварством.

Ведучи роз'яснювальну акцію, УПА закликала ці народи до активних виступів. Вона закликала до саботування наказів військового командування, вона закликала обернути зброю, що була в її руках, проти гітлерівців. Вона закликала переходити на бік УПА та допомагати їй всіма засобами. Реальним виявом зрозуміння тих закликів в УПА були численні факти, що просте воляцтво відмовлялося від боротьби проти УПА, або добровільно давало себе розброювати, коли його змушувано битися проти УПА, передавало УПА зброю, мундури, розвідкові інформації, а багато патріотів — італійці, серби, чехи і інші — перейшли з армії або втекли з воєнних робіт до УПА і віддали їй усі свої здібності, знання і навіть життя. Прихильне ставлення народів, що перебували в німецькій армії чи в арміях їх союзників, стало, можна сказати, загальним. В наслідок такого прихильного ставлення до УПА мадярів, гітлерівське командування було змушене в 1943 р. відкликати всі ма-

дярські частини, які були призначені до побороювання УПА на Волині.

Крім цього, УПА широко інформувала ці народи про революційно-визвольну боротьбу українського народу. Боротьба ця була для них моральною підтримкою, вона запалювала їх до активної боротьби проти гітлерівських імперіялістів.

Викликане війною перебування італійців, румунів, мадярів, французів, голландців, бельгійців, сербів, хорватів, чехів і інших народів на Україні, де, крім гітлерівських порядків, на кожному кроці видні були сліди господарювання сталінських імперіялістів, УПА використала для розкриття перед цими народами справжнього обличчя большевицького імперіялізму. УПА ясно усвідомила собі, що після неминучого розгрому гітлерівської Німеччини її місце займе імперіялістичний СРСР і що в наслідок цього такі народи, як напр., румуни, мадяри, стануть перед безпосередньою загрозою втрати своєї державності, що для таких народів, як чехи, поляки, тільки зміняться їх поневолювачі (замість гітлерівських — сталінські), що перед усіма народами дуже гостро виступить проблема боротьби з замаскованою в компартіях большевицькою агентурою. УПА ясно здавала собі справу, що народам цим прийдеться ще раз боротися проти сталінських імперіялістів, але вже не в лавах імперіялістичних, а в народно-визвольних арміях. Тому УПА допомагала тим простим італійським, румунським, мадярським, французьким, голландським, югославським робітникам і селянам в солдатському мундурі чи робітничій блюзі пізнати, що СРСР — це країна, в якій у найжорстокішій формі здійснюється національне поневолення, що це країна, в якій придушена всяка демократія, брутально потоптані основні права людини і громадянина, що це країна, робітники і селяни якої найжорстокіше використовуються новою експлуаторською клясою сталінських вельмож, що це країна, в якій шаліє терор, насильство і безправ'я. УПА допомагало їм зрозуміти, що для всіх волелюбних народів світу, для їх вільного розвитку сталінські імперіялісти являють собою таку саму небезпеку, як і гітлерівські імперіялісти. Таким чином УПА вже в той час підготувляла ґрунт для спільного фронту боротьби цих народів проти большевицького імперіялізму, потреба в якому виступає сьогодні з усією своєю силою.

Найбільшу увагу УПА звернула на т. зв. національні батальйони, що були створені при німецькій армії з народів СРСР: білоросів, грузинів, татар, узбеків, азербейджанців, вірмен, таджиків, козаків, туркменів і інших. Це були червоноармійці, які попали в німецький полон, а звідти до національних батальйонів чи то під примусом голоду і не-

стерпно-нужденних умов життя в таборах полонених, чи то із своєї несвідомости. Ці народи, що колись героїчно боролися проти своїх перших поневолювачів — царських імперіялістів, також ніколи не переставали боротися проти своїх других поневолювачів — большевицьких імперіялістів, які знищили самостійні держави тих народів, що народилися на руїнах царської імперії, здушили їхню національно-визвольну боротьбу, наново поневолили їх і обернули їхні країни в звичайні колонії, багатства і населення яких піддали жорстокому грабіжеві. Прагнувши до знищення імперіялістичного СССР і визволення своїх народів, деяка частина з них думала, що за ці справедливі цілі можна боротися у гітлерівській армії. Це, очевидно, було зовсім невірною, і саме УПА розгорнула величезну роз'яснювальну акцію, щоб розкрити перед цими народами помилковість їхнього погляду. УПА пояснювала їм, що гітлерівським імперіялістам зовсім далеке і чуже їх визволення, а навпаки, вони змагають до їх поневолення і до неподільного панування над ними, так же само, як і сталінські імперіялісти.

Тому УПА закликала ці народи не вмирати за імперіялістичні пляни Гітлера, не дозволяти використовувати себе для боротьби проти визвольних рухів європейських народів, поневолених Гітлером. Правда, в національних батальйонах були і одверті гітлерівські запродавці чи підіслані для агентурної роботи сталінські агенти, чи просто бандитські елементи, але велика частина вояцтва цих батальйонів — це були чесні люди, і саме їх УПА закликала покидати німецьку службу і зі зброєю в руках переходити на бік УПА, щоб разом боротися проти гітлерівських і сталінських імперіялістів, найлютіших ворогів волелюбних народів, ворогів демократії і поступу.

Наведемо кілька виїмків із численних листівок, що їх УПА масово поширювала серед бійців національних батальйонів:

»Грузини!

...Коли спалахнула німецько-большевицька війна, у Вас не було бажання боронити нову тюрму народів — Советський Союз. Частина з Вас пішла в національні відділи при німецькому війську. Ви таким чином стреміли допомогти розбити свого найлютішого ворга — російський імперіялізм. Але Ваші надії не здійснилися. Німці, як Ви в цьому наочно переконалися, повели на окупованих ними землях політику поневолення, грабежу й фізичного винищування народів.

Грузини! Не будемо вмирати за німецький грабіж, не будемо вмирати за московський імперіялістичний розбій! Український народ закликає Вас до спільної боротьби з нашими спільними ворогами.

Йдіть разом з українськими повстанцями, формуйте свої національні відділи!»

(Із листівки російською мовою «Грузини», вересень 1943 р.).

»Сини Туркменії!

...Німцям потрібна була тільки Ваша кров для їх імперіялістичних завоювань. Німці, як і большевики, несуть народам рабство і фізичне винищення. Приклад цього — господарювання німців на Україні.

Туркмени! Кидайте німецьких завоювальників! Зі зброєю в руках переходьте до українських повстанчих відділів, які хоробро борються з німецькими і сталінськими імперіялістами».

(Із листівки російською мовою «Сини Туркменії», вересень 1943 р.).

Заклики УПА знайшли дуже великий відгук у вояцтва національних батальйонів. Вони падали на придатний ґрунт. Бійцям поневолених народів СССР, що служили в національних батальйонах, боротьба українського народу, так само поневоленого Сталіном, була зрозумілою, і вони скоро переконалися, що їх місце — в лавах УПА, у спільній боротьбі проти гітлерівських і сталінських імперіялістів.

Бійці національних батальйонів послухали закликів УПА і почали переходити на її бік, спочатку індивідуально, а потім масово. **При УПА створено національні відділи грузинів, вірменів, узбеків, азербайджанців, татар і інших народів СССР.**

Це було велике досягнення. У спільній боротьбі проти найлютіших ворогів людства — гітлерівських і сталінських імперіялістів кувалася справжня дружба народів, творився фронт поневолених народів, засновані не лише на необхідності боротися проти спільного ворога, а й головне, на взаємній пошані і довірі, на взаємному визнанні права кожного народу жити вільним самостійним життям у своїй власній державі.

Створені національні відділи при УПА зростали дуже скоро. Українська Повстанча Армія закликала їх до збільшення:

»Черкеси, Кабардинці, Чеченці, Адиґи, Лезґіни, Інгуші!

Сини гір! Досить бути сліпим знаряддям в руках німецького імперіялізму! Згадайте заповіді своїх гордих предків, що загинули за волю Кавказу! Український народ закликає Вас до спільної боротьби з івовічними гнобителями! Створітьмо міцний фронт проти експлуататорів людства!

Зі зброєю в руках переходьте до національних відділів при Українській Повстанчій Армії!.. Готуйте сили для загальної революції проти московсько-больше-

вицької тиранії! Нас об'єднає спільна боротьба під кличками «Воля народам! Воля людині!»

(Із листівки російською мовою того ж заголовка, листопад, 1943 р.).

Наведемо ще один витяг.

»Азербайджанці! Тільки спільними силами всіх поневолених народів можна перемогти імперіялістичних хижаків Москви й Берліну і побудувати незалежні держави Кавказу й Азії.

Ми закликаємо Вас збільшувати ряди своїх національних відділів при Українській Постанчій Армії.

(Із листівки російською мовою «Азербайджанці», листопад 1943 р.).

Зокрема, коли гітлерівці почали відступати з України і коли всім уже стало ясно, що Німеччина програє, УПА перестерігала вояцтво національних батальйонів не відступати з німецькими імперіялістами, не зв'язуватися з ними до кінця, а закликала переходити на бік повстанців і спільно готуватися до боротьби проти кремлівських імперіялістів. Ось один приклад:

»Узбеки! В сьогоднішній момент, зазнаючи краху, німецький імперіялізм намагається затягнути Вас на оборону старих німецьких кордонів...

Всі поневолені європейські народи піднімаються на боротьбу з гітлерівським звірем. Покидають німців союзники. Німці перекидають військо в Європу. На зміну гітлеризмові на українські землі йде кривавий большевизм. Не відступайте разом з німецькими військами... При Українській Повстанчій Армії існують національні частини народів Сходу!..

Узбеки! Переходьте зі зброєю в руках до українських повстанчих відділів.

Будемо спільними силами підготовляти удар по московських імперіялістах.»

(Із листівки російською мовою «Узбецькі іскери», листопад 1943 р.).

І дійсно, дуже багато бійців національних батальйонів, справжніх патріотів своєї батьківщини, послухали цього повстанського голосу перестороги й перейшли зі зброєю в руках до своїх національних відділів при УПА, щоб в її лавах боротися проти сталінських імперіялістів, що йшли на Україну на зміну гітлерівським імперіялістам.

Треба також сказати, що УПА багато зробила в напрямі освідмлювання червоних партизанів, зокрема тієї частини з-поміж них, що ненавиділа всяке поневолювання і гніт і щиро прагнула до визволення народів і щастя працюючих. Червона партизанка, організована сталінськими комісарами, які, використовуючи важкі умовини населення завойованих німцями територій, обманом,

а нерідко і силою, затягали його до своєї партизанки, і складена в більшості з насланих з-за фронту парашутистів, діяла також і в деяких теренах України, головню в лісах, сумежних з білоруськими, звідки час-од-часу робила більші або менші випадки. УПА розкрила перед червоними партизанами всю підступно-підлу політику Сталіна щодо них, політику, яка зробила їх знаряддям злочинних плянів Сталіна — нищення революційно-визвольного руху українського народу і промоцування йому (Сталінові) шляху до панування над світом. УПА вказувала на те, що наслані з Москви політруки і командири, замість бити німців, нацьковували червоних партизанів проти УПА, тероризували і грабували українське населення, знаючи, що саме воно є основною опорою УПА. УПА звертає увагу червоних партизанів на те, яке майбутнє готує Сталін СРСР після перемоги над Гітлером, вона перестерігала їх перед обманливими надіями на якінебудь зміни в СРСР, що їх (зміни) щедро обіцяли сталінські політруки. УПА ставила перед ними з недвозначною ясністю одну велику мету: бити як гітлерівських, так і сталінських імперіялістів, бо тільки їх знищивши, можна побудувати народам дійсно вільне і щасливе життя.

Головне Командування УПА в жовтні 1943 року, звернулося з такою відозвою до червоних партизанів; (наводимо у витягах):

»Червоні партизани!

Ставши на шлях боротьби з німецькими наїзниками, Ви поступили правильно. Не можна мовчати й байдуже приглядатися до того, що діється на Україні і в інших окупованих Німеччиною країнах... Боротися активно проти гітлерівських варварів — це великий священний обов'язок кожної чесної людини.

Але, знищуючи існуюче лихо, треба думати про новий кращий лад у майбутньому. Який же мав би бути новий лад, що прийде на зміну німецькій неволі? Чи ж на зміну гітлерівської «Нової Європи» мав би знову повернутися большевицький СРСР?

Ні! Не за таку зміну ми боремося, не такого бажаємо собі ладу в Україні і в світі.

Бо ж кремлівські імперіялісти такі ж самі вороги народу, як і берлінські.

Червоні партизани!

Поширюйте свій фронт боротьби! Знищуючи німецьких загарбників, поверніть свою зброю також проти кремлівських катів та їх агентів! Женіть від себе політруків і командирів, присланих з Москви!

Вступайте на прогресивний шлях великого майбутнього! Єднайтеся з народами проти всіх катів і гнобителів — за ща-

сливе майбутнє, за новий лад вільних народів у самостійних національних державах!»

Так, отже, УПА на кожному кроці, і в національних батальйонах при німецькій армії, і в рядах червоної партизанки, ясно вказувала поневоленим народам СРСР, куди і з ким їм треба йти і як боротися за своє визволення. Сама ж героїчна боротьба УПА, її великі успіхи притягали до її лав усі народи, гноблені сталінським імперіялізмом.

Боротьба національних відділів народів СРСР при УПА — це окрема широка тема, що не входить у рамки нашої статті. Для ілюстрації ми наведемо лише кілька фактів:

25. 7. 43 р. в триденних боях загони УПА під ком. к-ра Крука, в околицях Теремна (пограниччя Рівенської — Кам'янець-Подільської обл.), в яких повністю розгромлено сталінських партизанських грабіжників, що ще довший час нападвали мирне населення, особливо відзначився відділ грузинів (за бойовим звітом УПА з 1 серпня 1943 р.).

В серпні 1943 р. відділ УПА, складений також з узбеків, грузинів і росіян, знищив у боях з німцями у Млинівському районі (Рівенська обл.) 60 гітлерівських бандитів (за повідомленням газети УПА «До зброї», вересень 1943 р.).

29. 4. 44. р. у великому бою відділів УПА з військами НКВД в с. Залізниця (Крем'янецьчина) взяли участь і відзначилися національні відділи під ком. к-ра Яструба. В цьому бою ворог утратив 240 вбитими (за бойовим звідомленням к-ра УПА Ясеня).

Наслідком великої роз'яснювальної роботи УПА серед народів СРСР, а далі спільної боротьби цих народів у лавах УПА, дальшим етапом на шляху до зміцнення співпраці між ними була I-ша Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії. Ця конференція була скликана за ініціативою УПА і відбулася 23—26. II. 43 р. на території, визволеній від німецьких загарбників Українською Повстанчою Армією. В роботі цієї конференції, що має важливе значення історичне, взяли участь, крім української делегації, 12 делегацій: азербайджанська, білоруська, башкирська, вірменська, грузинська, кабардинська, казахська, осетинська, татарська, черкезька, чуваська, узбецька. Вони представляли справжні прагнення своїх народів: боротися проти гітлерівських і сталінських поневолювачів за своє національне і соціальне визволення, жити власним вільним життям, будувати самим своє життя у своїх незалежних державах, у тісній дружбі з усіма народами. Конференція виробила ряд політичних і практично-організаційних постанов, направлених на скріплення і дальше поширення спільної боротьби поневолених народів Сходу Європи й Азії, в якому вичерпно з'я-

совано політичне становище поневолених народів, завдання, що стоять перед ними, і перспективи їхньої боротьби.

Ось виїмок із цього звернення:

»Щоб вийти з сьогоdnішнього трудного становища, припинити лише війну замало. Для цього необхідно повалити цілий державний устрій, знищити імперіалістичні кліки і побудувати новий лад на Сході Європи й Азії. Цей лад виключить можливість поневолення одного народу другим, виключить усякий імперіалізм і гарантуватиме повну волю розвитку кожного народу. Цей лад мусить бути побудований на системі незалежних держав кожної нації на своїй етнографічній території.

Здійснити цей лад можна тільки в безпощадній боротьбі з імперіалістичними правлячими верхівками, тільки шляхом національної революції.

В боротьбі проти спільних гнобителів — сталінського і гітлерівського імперіалізмів — необхідний єдиний фронт усіх народів Сходу, керований своїми національними проводами. Для перемоги національної революції потрібний підйом національних мас. Поневолені народи Сходу вже вступили на шлях цієї священної боротьби. В цій боротьбі вони добилися вже поважних успіхів... В повній солідарності з ними ведуть таку ж боротьбу проти імперіалістів народи Західної Європи. Слідом за цим боротьба поширюється на території Європи та цілої імперії СРСР, втягаючи до повстання всі поневолені народи, а також російський та німецький народи, придушені власними імперіалістичними кліками. Мільйони бійців червоної армії, розсіяні по цілій Європі й Азії, — в окопах, на фронті, в заплілі, в німецькому полоні, в національних батальйонах при німецькій армії, мільйони робітників у военных заводах, у колгоспах, на каторжних роботах у Німеччині і Сибіру, — це велика армія революції Сходу, це запорука її перемоги.

Природно, що це все, і національні відділи народів СРСР при УПА, і Конференція Поневолених Народів, дуже затривожило як гітлерівських, так і сталінських імперіалістів. Вони казилися з люті, що народи ці не хочуть більше вмирати за їхні загарбницькі пляни, що народи ці відшукали правильний шлях, шлях спільної боротьби проти поневолювачів, проти тиранії, проти тоталізму як фашистської, так і большевицької видозміни.

Спільна боротьба українського й інших народів СРСР особливо затривожила сталінських можновладців, призвичаєних монополю виступати від імени поневолених

народів, призвичаєних заявляти перед світом, що в них національне питання повністю і найкраще розв'язане, що всі народи ССРСР живуть вільно і рівноправно. Якраз боротьба УПА і національних відділів при ній, Конференція Поневолених Народів були кричущим запереченням цього і цілковито здирали ширму із сталінських імперіялістів. Кремлівські верховоди вдалися до маневрів із зміною конституції, ширили брехливу пропаганду проти УПА, а головню почали масово насилати своїх агентів, щоб знутри шкочидити справі спільної боротьби поневолених народів ССРСР. Та ці мерзенні енкаведівські пляни були розкриті і повністю розбиті. Не довели ні до чого і спроби знищити чи бодай послабити УПА за допомогою червоної партизанки. Вона на території дій УПА була цілковито розторочена. В цьому розгромі активну участь взяли і національні відділи поневолених народів ССРСР, при УПА.

II.

На зміну відступаючим гітлерівським загарбникам на Україну прийшов знову сталінський окупант. УПА була до цього пригочована і старих своїх поневолювачів прийняла одвертою боротьбою. Та одночасно УПА зустрілася з червоноармійцями, з тими мільйонами простих робітників, селян і інтелігентів численних національностей ССРСР, що їх кремлівські верховоди насильно зачали в ЧА і до останніх меж прикрутили герористичною дисципліною.

Кому ж могла бути ближчою боротьба українського народу, як не цим мільйонам червоноармійців? Кому ж великі прогресивні ідеї УПА могли бути більше зрозумілі, як не цим мільйонам різних народів у червоноармійському мундурі? Адже ж вони громили гітлерівських загарбників, але й не менш ненавиділи сталінських імперіялістів. На шляху свого походу вони бачили гітлерівські порядки, але на своїй власній шкурі відчували і всі благодаті сталінського ладу. Тому ідеї УПА, ідеї боротьби проти гітлерівських і сталінських імперіялістів, імперіялістів однієї масти, ідеї розгрому тих імперіялістів, ідеї визвнення поневолених ними народів, трапляли до серця червоноармійцям, бо це ж були і їхні, усвідомлені чи не усвідомлені, ідеї.

Безумовно, війна допомогла червоноармійцям не одне пізнати, не одне побачити й не одне навчитися, що, в результаті, ширше відкривало їхні очі на сталінські імперіялістичні злочини. Люди ці, що постійно жили в умовах фронтової дійсности, навчилися також сміливіше протиставитися і менше коритися.

Зрозуміло, що саме на це червоноармійське середовище, середовище різних національностей ССРСР, УПА звернула свою

особливу увагу (в цій статті ми не обговорюватимемо роботи УПА з червоноармійцями-українцями).

Кремлівські верховоди добре усвідомили собі всю загрозливість ідей УПА.

Користуючись своїм монопольним правом на пропаганду, вони всіляко одурманювали і обманювали червоноармійські маси. От, як, напр., повчав Калінін своїх агітаторів підходити до бійців-червоноармійців не росіян: «...бійцеві, чи то грузинові, чи то казахові, чи то узбекові, який б'ється погано чи виявляє легкодухість, агітатор міг би сказати приблизно так: «Невжеж ти хочеш, щоб ми не брали участі у війні, коли всі інші національності б'ються, як леви? Хіба ж ми можемо залишатися осторонь від війни?.. Подумай що, хіба добре буде, якщо нашу республіку почнуть вважати за таку країну, люди якої не можуть битися, нездатні воювати й захищати себе?.. Якщо бійці вам скажуть» «Що ти нам так говориш і так нас ласеш?» — то ви можете на це відповісти: «Я теж узбек (чи казах), я не менше як і ви, люблю свій народ, тому я так і кажу». («Спутник агітатор» ч. 15—16, 1943 р.). Сталінські геббельси заздальегідь поширювали найнеправдоподібніші вісті про УПА, про українсько-національний визвольний рух. Зокрема, з хвилино свого нового приходу на Україну вони почали кампанію наймерзеннішої брехні, направленої проти УПА. Ці народні кровопивці, ці кати мільйонів народів, ці шурі, що безсоромно втікали до Уфи, із тільки їм притаманною безсоромністю і цинізмом твердили перед червоноармійцями, що УПА проти народу, що вона вбиває червоноармійців, що вона не воювала проти німців. Всю цю безсоромну брехню сталінські імперіялісти поширювали з метою перешкодити єднанню червоноармійців з УПА, не допустити до них революційних ідей УПА.

Та не зважаючи на цю скажену забріхану пропаганду, не зважаючи на доведену до крайніх меж ізоляцію червоноармійців від населення, сталінським імперіялістам не вдалося сховати перед червоноармійцями правди про УПА. Правда тисячними струмочками просочувалася до червоноармійців, ворущила їхню ненависть і накипіле горе, відкрила їм очі, робила їх своїми поклонниками.

Не могли партійно-енкаведівські гайдуки в армії допильнувати, щоб червоноармійці не говорили з населенням. Не помагали жадні заборони. А населення, оповідаючи про німецькі злочини, про варварства гітлерівців, гестапо, розказувало також про те, хто весь час був з ним, хто боронив його перед терором, контингентами, перед вивозом до Німеччини, кому воно допомагало, розказувало про свою рідну Повстанчу Армію, про своїх дорогих воїнів-повстанців.

Населення розказувало, що УПА бореться проти гітлерівських і сталінських окупантів. Червоноармійці, що бачили й переживали всі сталінські злодіяння за фронтом, приходило до переконання, що боротьба УПА проти гітлерівських і сталінських імперіалістів — це єдино правильна боротьба, це найкращий вихід для поневолених народів ССРСР.

Із «нововизволених областей» приходили насильно змобілізовані. Вони також, не зважаючи на погрози, що ними засипувано по военкоматах і спецвідділах, розказували червоноармійцям-фронтвикам всю правду про український революційно-визвольний рух, про боротьбу УПА. У червоноармійців зростала віра в цю боротьбу.

До того ж уздовж усіх шляхів, по яких робилися походи червоноармійців, останніх вітали тисячі повстанських листівок і закликів, розліплених по придорожніх деревах, телефонічних стовпах, поруччях, стінах будинків. Вночі на постоях підкидала їм їх невидима повстанська рука. Ось деякі з закликів:

»Червоноармійці! Тільки всенародним революційним зривом розторожимо гітлерівську тюрму народів — «Нову Європу» і сталінську — ССРСР. Тільки революційним шляхам знищимо криваву імперіалістичну війну і побудуємо новий порядок і надійний мир! Геть гітлерівсько-сталінський розбій і грабїж!

Червоноармійці! Не йдіть проти народу! Не виступайте проти УПА, яка бореться проти наших спільних поневолювачів — гітлерівських і сталінських окупантів! Приєднуйтеся до повстанських відділів! Хай живе мир і дружба народів.

Червоноармійці! Станьте одностайно на захист життя і майна Вашого і Ваших рідних! Станьте до боротьби проти ворогів людства — гітлерівських і сталінських паліїв війни! Смерть Гітлеру і Сталіну! Воля народам і людині!» (Із закликів УПА до червоноармійців).

Не вспівали роз'їзді енкаведівські загони знищувати повстанських закликів і листівок. Не помагали погрози населенню, і чи тільки погрози? Енкаведівські бандити часто розстрілювали тих, на чиїх будинках були розліплені чи розписані заклики. Населення, проте, листівок не знищувало, не знищували їх і червоноармійці. Вони поодинокі чи гуртом западали читали їх, і кожне слово глибоко вкарбувалося в їхню душу. Читаючи листівки, червоноармійці давали волю своїм наболілим почуттям. Вони також дбайливо заховували листівки і потім поширювали серед своїх товаришів, не зважаючи на переслідування НКВД.

Ось кілька витягів з листівок УПА, що їх поширювано під час походу на захід:

»Червоноармійці!

Гітлер і Сталін хочуть панувати над усім світом, хочуть підкорити собі всі народи. Берлінські і московські імперіалісти довго підготовлялися до війни, довгими роками будували воєнну промисловість і за рахунок широких народних мас виробляли засоби вбивства і винищення. Заключаючи розбійницький союз з гітлерівцями, кремлівські імперіалісти забезпечили німецьку армію хлібом, вугіллям і іншою сировиною. Вони таким чином допомогли перемогти народи Західньої і Середньої Європи...

Червоноармійці! Війна вступила в критичну фазу. Поневолені народи виступили єдиним фронтом, щоб розвалити німецьку тюрму народів — «Нову Європу» і большевицький ССРСР. У великому революційному фронті йде український народ. Його боротьбу організовує і проводить Українська Повстанча Армія. В УПА ведуть боротьбу національні відділи поневолених народів Європи й Азії за новий справедливий лад, за самостійні держави вільних народів!

... Єднайтеся з народом! Включайтеся в революцію! Спільним всенародним зривом рознесем тюрму народів, зметем з лиця землі народних катів і паліїв війни». (Із листівки того ж заголовку російською мовою. Грудень 1943 р.).

»Червоноармійці і командири!

Українські повстанці знищують тільки большевицький терористичний апарат — НКВД, партійних верховодів, червоних губернаторів, городоначальників і інших сталінських мерзотників». (Із листівки російською мовою «Червоноармійці і командири», січень 1944 р.).

Так червоноармійцям ще ніхто не говорив досі. Ніхто перед ними не ставив з такою ясністю і послідовністю ту правду, яку одні з них усвідомили собі, а інші лише відчували. Ніхто з такою переконливістю не усував з-перед їх очей туманної облуди, зручно створеної сталінською пропагандою. Ніхто з такою силою не промовляв до їх почуттів і переконань.

УПА промовляла до них мовою поневоленого народу, живими фактами страшної советської дійсності. Ще більше УПА переконувала їх своєю політичною далекоглядністю, захоплювала патосом своєї революційної боротьби і прогресивністю ідей. Така мова викликала в них довір'я, кріпила віру в великі народні сили. Червоноармійці, представники цих різних національностей ССРСР, починали ясно розуміти, що большевики такі ж самі імперіалісти, як і гітлерівці, бо всі вони однаково змагають до панування

над іншими народами, до колоніального грабежу цих народів.

Пізнавши, що УПА бореться як проти гітлерівських, так і проти сталінських імперіялістів, що вона захищає народні інтереси, що вона бореться за визволення власного народу і тим самим за визволення всіх інших поневолених народів ССР, що вона бореться за знищення як гітлерівського грабежу, так і грабежу експлуаторської класи сталінських вельмож, червоноармійці всією душею ставали по боці УПА. Природно також, що всі ці гноблені і обдурювані народи бачили найсправедливіше розв'язання національного питання в голошеніх УПА ідеях повного визволення всіх народів і побудови вільних самостійних держав цими народами. Таке розв'язання повністю відповідає їх відвічним і законним прагненням. Зазнавши на собі всіх страхів соціального визиску і придушення свобод людини, вони захоплювалися програмою УПА. Коротко, великі кличі УПА — «Воля народам, воля людині» — червоноармійці всіх народів ССР сприйняли дуже глибоко.

В період війни збанкрутілі ідейно сталінські вельможі, шукаючи оперття для свого імперіялізму, звернулися до розпалювання російського шовінізму. Очевидно, особливо сильно цей шовінізм роздувався в армії. Враховуючи це, УПА звернулася в листопаді 1943 р. із листівкою до червоноармійців-росіян, в якій виразно сформулювала цілі боротьби українського народу і його стосунки до російського народу. Ось витяги:

«Український народ вважає большевиків не визволителями, а звичайними загарбниками, які тільки прикриваються фальшивими фразами «дружби», «визволення», «щастя»... Ось чому український народ рішуче добивається повного відділення від большевицького Советського Союзу. Відділяючись, український народ закликає до всебічної співпраці і щирої дружби всі народи Советського Союзу незалежних, самостійних національних держав. Ми також будемо в дружніх відносинах і з російським народом, якщо він, скинувши сталінське ярмо, побудує свою державу тільки на своїх етнографічних землях. Але ми ніколи не погодимося, щоб російсько-большевицькі імперіялісти під плащиком «визволення» окупували нашу Україну, політично і національно поневолили і грабували її.

Товариші червоноармійці і командири!

Ми звертаємося до Вас підтримати нашу боротьбу за незалежну Україну без гітлерівського і большевицького поневолення. Не виступайте проти нас! Не слухайте комісарів, які нацьковують Вас проти українських повстанців». (Із листівки

російською мовою «Товариші, росіяни червоноармійці і командири!»).

Окрема обстановка повстала після закінчення війни. Сталінські вельможі святкували перемогу над своїми гітлерівськими конкурентами. Та ця перемога, куплена народною кров'ю, здобута ціною життя мільйонів червоноармійців усіх народів ССР, не дала нічого народам ССР, не принесла жадних змін, навіть полегш, працюючим масам. Навпаки, сталінські вельможі ще далі розгорнули національний гніт і соціальний визиск. Природно, що перед всіма червоноармійцями повстало питання: за що вони боролися, що змінилося в їх становищі з розгромленням Гітлера? Відповідь на це їм дала УПА.

«З поваленням Гітлера, — писала УПА в своєму зверненні до червоноармійців у липні 1945 р., — залишилися диктатори-імперіялісти на своїх постах, і зовсім нічого не змінилося в безправному становищі народів, працюючих мас. Далі існує гноблення, експлуатація, терор». Після такого ствердження УПА закликала червоноармійців:

«... Ваша боротьба за торжество справедливості на наших землях незакінчена. Ви її закінчите справді переможно лише тоді, коли, у свою чергу, повалите диктаторський терористичний експлуаторський режим найбільших ворогів народу — режим Сталіна і його кліки...

Підривайте сталінську систему зсередини... знищуйте ворогів народу, вірних льокаїв сталінського імперіялізму. Організуйте підпільну політичну і збройну революційну боротьбу під гаслом: «Воля народам! Воля людині!»

Не помагайте сталінському охвістю поборювати вже існуючу народно-визвольну революційну боротьбу окремих поневолених народів. Не помагайте сталінським гайдукам в боротьбі проти визвольно-революційних організацій українського народу... (Із листівки «Бійці і командири Червоної Армії, переможці гітлерівської Німеччини»).

УПА, отже, була тією силою, яка зогривала не тільки свій народ, а й усі інші народи до дальшої тривалої боротьби, не зважаючи на те, що сталінські імперіялісти вийшли з війни переможцями. Продовжуючи сама з непослабленою енергією свою боротьбу проти сталінських імперіялістів, УПА переконувала найкраще, що така боротьба є можлива, що вона єдино правильна і доцільна, бо веде до повалення ССР, до знищення сталінського диктаторського режиму, національно-колоніального поневолення і соціального визволення всіх народів ССР.

Щоб поширити між червоноармійцями за-

клики про необхідність продовжувати війну за повалення сталінського режиму, УПА використала в особливо широких розмірах пересування червоної армії з заходу на схід в липні, серпні, вересні 1945 р. Знову масово поширювано революційні заклики і листівки по всіх містах і селах, із змістом яких запізналися широкі маси червоноармійців.

Які ж практичні результати цієї широко поставленої політичної роботи УПА серед червоноармійців?

Поперше, вона запізнала червоноармійців із справжніми цілями боротьби українського народу і вплинула на рішучо-прихильне ставлення червоноармійців до УПА. Доказом цього є численні факти, коли червоноармійці поширюють повстанську літературу, саботують накази свого командування, відмовляються від боротьби проти УПА. Фактів цих подається в нашій підпільній літературі багато, ми один наведемо для прикладу. 26. 3. 46 р. НКВД провадило велику облаву на ліс «Яблінки» між сс. Панчілка, Тиха, Волотинова (р-ну Стрілки, Дрогобицької обл.). Повстанці, витиснені з лісу переважачими силами ворога, відступили через с. Панчілку в напрямі лісу «Стелець Малий». Але тут перетяга їм дорогу ворожа танкетка і обстріляла їх вогнем кулемета, який однак скоро затявся. Повстанці використали це і відсунулися до лісу. Та якраз з цього боку над'їхав відділ червоноармійців. Енкаведисти сподівалися, що червоноармійці заатакують повстанців. Та прорахувалися: червоноармійці пройшли попри повстанців дружно і не зробили до них жадного пострілу. Коли після того енкаведисти питали червоноармійців пояснень їх дії, вони заявили виразно: «До повстанців стріляти не будемо!

Подруге, вона спричинилася до того, що червоноармійці спопуляризували нашу боротьбу по цілому ССРСР, вони рознесли відгомін про неї в найдальші закутки ССРСР, при чому розказали про неї в правдивому світлі, а не в забріханому, як представляє її сталінська пропаганда. Не диво, що сьогодні наша боротьба, наші ідеї так широко відомі в цілому ССРСР, що вони пробуджують і нагтовховують на боротьбу все, що революційне і патріотичне в усіх народів.

Потрете, вона спричинилася до значного зреволюціонування червоноармійців, вона привела до усвідомлення червоноармійськи-

ми масами потреби революційної боротьби проти сталінської імперіялістичної кліки. Червоноармійці нині голосно виявляють своє незадоволення сталінським режимом і вже не поодинокі, а масово, і бачать єдиний вихід — у поваленні цього режиму. Не бракує і чинних виступів. Червоноармійці знищують партійців, енкаведистів, самі розправляються із зненавидженими офіцерами, активно виступають в оборону народу. Напр. 9. 5. 46. в м. Бурштині (Станіславівської обл.) в результаті збройної сутички між енкаведистами і червоноармійцями загинуло по обидвох боках 10 людей.

25. 11. 45. Стаціонуючи в с. Збоїська (коло Львова) червоноармійці вбили свого ненавидженого старшину.

29. 11. 45. У Львові на вул. 1-го травня червоноармійці знищили трьох лейтенантів НКВД.

31. 11. 45. р. У Львові, на Жовківській вулиці, біля рафінерії спирту двоє червоноармійців, висівши з авт, вбили одного партійця і від'їхали. У Львові такі випадки такі часті, що їх важко і назвати випадками.

Не випадково член воєнної ради Прикарпатської воєнної округи ген-майор Новіков в одній із своїх промов висунув як перше завдання підвищення в армії «революційної класової пильності» (чит. енкаведівської), бо — «не треба ні на хвилину забувати, що наша округа є прикордонною, що чимало частин розташовані в областях Західної України, де ще продовжують діяти німецько-українські націоналісти...» (так звичайно сталінські мерзотники називають українських повстанців) — («Сталінское племя», газета прикарпатської округи 21-го серпня 46. р.).

З цих причин стане зрозуміло та скажена лють сталінських імперіялістів, з якою вони накидаються на УПА та постійно зростаюча жорстокість і варварськість метод, що їх вони застосовують у боротьбі з УПА, та забріхана пропаганда, направлена на запламування нашої боротьби. Та, по мимо всього, ми можемо сміло твердити це сьогодні, що большевицьким імперіялістам не вдасться замкнути, звузити й запламувати нашої боротьби. Вона розкочується, поширюється, виходить поза межі України, стає перед всіма народами ССРСР у своїй незапламованій чистоті і захоплюючій величі.

(Продовження буде).

ЗАКЛИКИ

проти четвертої сталінської п'ятирічки

1. **Українці!** Четверта п'ятирічка — це нечуваний дотепер грабіж України. Україна далі використовуватиметься як сировинна база і ринок збуту для російської промисловости! Не дозвольте сталінській кліці грабувати наші багатства! Смерть сталінським грабіжникам!

2. **Українці!** Сталінські імперіялісти запланували ограбити з України для своїх імперіялістичних цілей: 9,7 міль. тонн чавуну, 8,8 міль. тонн сталі, 81,6 міль. тонн вугілля, 325 тис. тонн нафти і ввесь хліб! Досить бандитського грабунку України сталінськими імперіялістами! Багатства України — українському народові! Смерть сталінським бандитам!

3. **Українці!** Сталінська кліка, грабуючи Україну рікрічно протягом 25-ти років на мільярди рублів, щойно тепер запланувала будівництво першого автомобільного заводу в Україні. «Незалежна», «індустріальна» «Українська Радянська «Держава» не випустила дотепер зі свого власного металю ні одної власної автомашини. Большевицькі імперіялісти зосередили все складне машинобудування в центральних областях Росії. В Україні господарюють як в колонії. Смерть сталінським імперіялістам!

4. **Українці!** Бавовняні і вовняні тканини сталінські вельможі виробляють в Росії, а на Україні мішки і шпагати! Так само робили і царські імперіялісти! На боротьбу за повну політичну і господарську самостійність України!

5. **Українці!** Четверта п'ятирічка закріплює колоніальне становище в Україні. Сталінські вельможі хочуть так господарювати в Україні, як господарюють в Африці капіталістичні грабіжники! Геть колоніальний грабіж України! На боротьбу зі сталінською п'ятирічкою! Хай живе український народ — вільний господар всіх багатств!

6. **Працюючі!** Четверта п'ятирічка несе Вам нечуваний визиск Вашої праці, руїну Вашого здоров'я! Боріться проти сталінської п'ятирічки! Смерть сталінським паразитам!

7. **Працюючі!** В четвертій п'ятирічці сталінські вельможі знову вироблятимуть тільки літаки, гармати і танки, а не предмети споживання, яких Ви найбільше потребуєте! Геть озброєння! Геть політику загарбань! На боротьбу за справжній мир і добробут працюючих! Смерть сталінським імперіялістам!

8. **Працюючі!** Не хочемо довше жити впроголодь, ходити босі і обдерті! Хочемо хліба, взуття, мануфактури! Хочемо першочергового задоволення наших потреб! Смерть ситим сталінським вельможам!

9. **Працюючі!** Ви ходите обдерті і босі! В магазинах, призначених для Вас, Ви купити нічого не можете. Партійні енкаведівські паразити все дістають у своїх секретних магазинах. Так буде й далі у четвертій п'ятирічці. Геть упривілейоване становище сталінських вельмож! Геть секретні магазини! Предмети першої потреби, по низьких цінах — працюючим!

10. **Працюючі!** Геть сталінські брехливі заяви про перехід до комунізму! Годі нас далі обманювати теревеннями про побудову соціалізму! Хочемо жити вільно і заможнo! Хай живе революційна боротьба проти большевицьких експлуататорів! Смерть сталінським експлуататорам!

11. **Працюючі України!** Четверта п'ятирічка — це підготовка до нових загарбань чужих земель і поневолення нових народів. Не хочемо вмирати за сталінські імперіялістичні інтереси! Хай живе воля народів і людини! Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

12. **Працюючі!** Боротись за своє визволення — це значить саботувати четверту п'ятирічку! Зривайте місячні і кварталні виробничі пляни! Поваліть плян 1946 р.! Смерть сталінським поневолювачам!

13. **Працюючі України!** Зривайте сталінські пляни кожного дня і на кожному кроці! В цей спосіб прискорите розвал ненависної сталінської імперії! Хай живе боротьба українського народу за Самостійну Соборну Українську Державу!

14. **Робітники!** Четверта п'ятирічка — це жорстокий визиск Вашої праці! Не дозвольте сталінським експлуататорам визискувати людини людиною! Хай живе боротьба працюючих ССРСР проти сталінських експлуататорів!

15. **Робітники!** Четверта п'ятирічка несе Вам ярмо соц. змагань і стахановщини! Геть ці сталінські методи визиску! Зривайте соцзмагання! Не включайтеся в стахановський рух! Хай живе вільна праця вільної людини!

16. **Робітники!** Заплановане п'ятирічним пляном підвищення продуктивности праці спирається в першу чергу на визиску Ваших фізичних сил. Підвищення це доконується не для Вашого добра, а для наживи сталінських визискувачів. Боріться проти сталінського підвищення продуктивности праці! Смерть сталінським п'явкам!

17. **Робітники!** В четвертій п'ятирічці експлуаторська кляса сталінських вельмож хоче закріпити ще сильніше своє панування над Вами! Смерть сталінським експлуататорам!

рам! Хай живе боротьба за безкласове суспільство!

18. **Робітники!** Перетворім четверту п'ятирічку в організовану боротьбу за потоптані сталінською клікою права робітничої кляси! Геть монополію большевицької партії! Хай живе участь справжніх представників робітників у керівництві державою і народним господарством!

19. **Робітники!** Мета четвертої п'ятирічки — зміцнення сталінського тоталізму і диктатури большевицької партії. Геть диктатуру Сталіна і його партії! Хай живе демократія! Хай живе свобода слова, преси і зборів!

20. **Робітники!** Четверта п'ятирічка — це посилений терор НКВД і НКГБ. Смерть НКВД і НКГБ — терористичній опорі сталінської імперіялістичної кліки! Хай живе воля людини!

21. **Робітники!** Четверта п'ятирічка — це масові арештування працюючих за найменше порушення варварської «трудова» дисципліни. Геть сталінську «трудова дисципліну!» Геть сталінські концентраційні табори! На шибеніцю Сталіна і його соратників!

22. **Робітники!** Боріться за підвищення зарплати в четвертій п'ятирічці, за повне і регулярне її виплачування, за справжнє знижування цін! Хай живе заможний робітник! Смерть сталінським експлуаторам!

23. **Робітники!** Нужденною премією сталінські експлуатори хочуть спонукати Вас до більш інтенсивної праці. Геть цей підлий засіб визиску! Хочемо не премії, а справжньої зарплати за нашу працю!

24. **Робітники!** Сталінські вельможі доручили профспілкам організувати соцзмагання і стахановщину. Геть сталінські профспілки — зняряддя експлуатації робітничої кляси в руках сталінської кліки! Смерть сталінським верховодам з профспілок! Керівництво профспілками — до рук справжніх робітників! На боротьбу за справжню демократію в профспілках!

25. **Робітники!** Ми хочемо миру! Четверта п'ятирічка — це підготовка сталінською клікою нової загарбницької війни! Смерть сталінським загарбникам!

26. **Робітники!** Четверта п'ятирічка — це підготовка до нових загарбницьких війн, це зміцнення поліційної диктатури Сталіна, це нелюдська експлуатація працюючих клясою сталінських вельмож. Геть сталінську п'ятирічку! Боротьбою проти четвертої п'ятирічки докажіть свою солідарність з усією робітничою клясою світу в її боротьбі за справедливий мир, за справжню демократію, за знищення експлуаторів всіх мастей! Хай живе спільна боротьба робітників ССРСР із робітниками усього світу!

27. **Робітники лісової промисловости!** Большевицькі окупанти запланували знищити дорештки ліси України. Не допустіть до варварського знищення Ваших лісів! Зривайте

пляни рирубки і вивезення лісу! Боріться за підвищення зарплати, за покращання матеріальних умов Вашого життя!

28. **Робітники нафтової промисловости!** Нафту, яку добуваєте, зуживається не на потреби населення, а для підготовки до нової загарбницької війни. Зривайте плян видобутку нафти! Саботуйте четверту сталінську п'ятирічку! Боріться за підвищення зарплати! Смерть сталінським експлуаторам!

29. **Робітники!** Єднайтеся з УПА, яка бореться за знищення сталінських експлуаторів, за безкласове суспільство — суспільство без пана і без раба! Хай живе УПА! Хай живе воля народів і людини!

30. **Колгоспники!** Четверта п'ятирічка — це новий грабж Вашого хліба, це голодні трудодні. Саботуйте колгоспні роботи! Хліб працюючим! Геть сталінську «трудова дисципліну!» Хай живе вільне користування працюючих продуктами своєї праці! На боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу!

31. **Колгоспники!** Сталінські вельможі готуються забрати у вас весь хліб. Зривайте пляни хлібозаготівлі! Саботуйте молотьбу! Знищуйте й ушкоджуйте молотарки! Знищуйте заготсклади й магазини! Смерть сталінським грабжникам! Слава Українським Повстанцям!

32. **Колгоспники!** Сталінські вельможі розкошують на Вашому хлібі, а Ви живете впроголодь. Хліб Вам, бо Ви його продукуєте! Беріть його! Розганяйте охорони коло колгоспного зерна! Знищуйте активних енкаведівських наглядців, погоничів і сексотів!

33. **Колгоспники!** Вашою худобою Сталін поповнює тваринницькі ферми. Геть злочинну «контрактацію» молодняка! Смерть сталінським паразитам!

34. **Колгоспники!** Додаткова оплата трудодня — це підлий сталінський засіб вимотати з Вас остані сили. Саботуйте колгоспні роботи! Геть сталінські колгоспи!

35. **Колгоспники!** Сталінські паразити будують для себе розкішні дома, а ми мусимо товпитися в сирих землянках, в глиняних хатах. Смерть сталінським паразитам! Ми хочемо жити культурно і заможно! Ми хочемо мати гарні хати!

36. **Селяни!** Сталінські окупанти приготують для Вас колгоспне ярмо. Не йдіть до колгоспу! Не слухайте облудної пропаганди! Мужньо протиставляйтеся теророві НКВД! Хай живе вільний український селянин в Українській Самостійній Соборній Державі!

37. **Селяни!** Четверта п'ятирічка — це один великий грабж села. Зривайте хлібопоставки! Затягуйте молотьбу! Ховайте зерно! Не здавайте молока, м'яса! Хай живе УПА — захисниця українського народу!

38. **Селяни!** Вас охчуть вивезти сталінські вельможі на каторжні роботи на Урал і на Сибір. Не дозвольте мобілізувати себе на ці

роботи! Геть сталінські терористичні облави! Смерть енкаведівським людодідам!

39. **Українська молоде!** Иди попереду все-народної боротьби проти сталінського поневолення! Саботуй на кожному кроці сталінську п'ятирічку! Хай живе українська патріотична молодь! Хай живе УПА! Хай живе ОУН!

40. **Інтелігенціє!** Спільно з усім народом в школах, на підприємствах, в установах саботуй сталінську п'ятирічку! Роз'яснюй працюючим масам суть сталінської п'ятирічки! Смерть сталінським імперіялістам! Смерть зрадникам! Слава УПА!

41. **Жінки!** Зривайте сталінські молокопоставки! Не годуйте українським молоком сталінських гадів, а залишайте його своїм дітям! Смерть сталінським грабіжникам!

42. **Жінки!** Ми не маємо чим приодягнути себе й своєї сім'ї, а сталінські вельможі розкошують у пограбованім з Ваших скринь. Хочемо полотна, сукна, одягів у кооперативах, на ринку, а не з-під поли і з рук жінок сталінських жінок вельмож — спекулянтток! Смерть сталінським злодіям!

43. **Жінки!** Досить, щоб наші діти гинули як гарматне м'ясо на ненавистних нам загарбницьких війнах, досить, щоб вони карались по тюрмах, конали на Сибірі! Геть сталінську тюрму народів ССРСР! Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

44. **Жінки!** Не їдьте на каторжні роботи на Донбас, на Урал і Сибір! Там жде Вас загибель! Геть сталінські людоловлі! Хай живе УПА! Хай живе ОУН — оборонці українського народу!

45. **Жінки!** Нас виганяють з хати від недолітніх дітей каторжно працювати на сталінських партійних вельмож! Непосильна праця наших чоловіків не вистачає навіть на нужденне виживлення наших дітей. Хочемо хліба для наших дітей! На боротьбу за справді щасливе материнство! На боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу!

46. **Жінки!** Сталін і його партія руйнують наше здоров'я, нашу молодість на непосиль-

них для нас роботах! Геть сталінську брехливу рівноправність жінки! Хочемо права на першочергову легку фізичну працю! Хочемо бути здоровими матерями! Смерть сталінським нелюдам!

47. **Жінки!** Досить окупантських знущань в Україні! Досить нам дивитися на ловлю наших дітей, на їхню смерть на тортурах! Геть сталінські варварські облави! Смерть енкаведівським людоловам! В лавах ОУН — УПА наші діти виборюють собі і своїм нащадкам спокійне завтра! Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

48. **Жінки!** Сталін своєю новою п'ятирічкою задумав дорешти пограбувати український народ. Не дайте Сталіну і його кліці відняти від уст Ваших дітей останній шматок хліба! Не дайте зруйнувати їхнього здоров'я працею, примусовою стахановщиною і соцзмаганням! Вступайте на боротьбу проти сталінської п'ятирічки! Боріться за вільне заможне життя в Українській Самостійній Соборній Державі!

49. **Жінки!** Четверта п'ятирічка — це нові люксусові будинки для сталінських вельмож, нові розкоші для їх жінок! Для Вас — це Ваші тісні повалені квартири, це сухоти Ваших дітей. Смерть новим сталінським багатіям! За справедливий соціальний лад!

50. **Переселенці!** Сталін за допомогою своїх польських агентів вигнав Вас з рідних хат. Він хоче, щоб Ви тут працювали на нього. Він хоче загнати Вас до колгоспів. Не йдіть до колгоспів! Саботуйте сталінську п'ятирічку! Хай живе УПА! Хай живе ОУН!

51. **Демобілізовані й інваліди ЧА!** Не за те проливали Ви Вашу кров, щоб далі бути голодними і босими, щоб далі гнути свою спину під сталінським п'ятирічним тягарем. На кожному кроці зривайте сталінські пляни! Домагайтеся покращання побутово-матеріальних умов нашого життя! Смерть Сталіну!

11. VII. 46.

**Організація Українських
Націоналістів**

КОМУНІКАТ

Цим повідомляємо громадянство наших народів, що в наслідок спільного порозуміння трьох антибольшевицьких міжнародних формацій боротьби за національно-державне визволення своїх народів — Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН), «Інтернаціоналу Свободи» та Прометеївської Ліги Атлантийської Хартії («Прометей») створено об'єднання цих формацій на засадах, що їх висловом є наступний документ, схвалений відпоручниками названих формацій:

1) Об'єднання антибольшевицьких міжнародних формацій боротьби за національне і соціальне визволення своїх народів утворюється з метою консолідації сил для досягнення спільних цілей.

2) Об'єднання міжнародних формацій має назву «Антибольшевицька Ліга Освободження Народів» (АЛОН).

3) Метою АЛОН є боротьба за:

1. знищення і розподіл російсько-большевицької імперії та переборення російського імперіалізму всіх видів і утворення натовмість самостійних, суверенних, соборних, національних, демократичних держав усіх народів;

2. побудову на руїнах російської імперії нової системи міждержавних відносин на засадах повно суверенності кожної національної держави, їх дружньої співпраці між собою, взаємної пошани і всебічного врахування їх інтересів, без будь яких імперіалістичних зазіхань;

3. Здійснення на тих же засадах зв'язків та взаємовідносин зі світом в дусі Атлантийської Хартії.

Отже АЛОН протиставляє імперіалістичним цілям ССРСР, що прагне до всатновлення всесвітньої комуністичної диктатури, себто всесвітньої тюрми народів і людей, — повне самовизначення і усамостійнення всіх народів світу, гармонійну співпрацю і льояльну взаємодопомогу самостійних соборних національних держав усіх народів, як однаково вільних і однаково рівних, без огляду на величину, расу та економічне положення.

4. Здійснення в своїх державах такого демократичного правопорядку та соціальних відносин, які базувались би на справжньому народоправстві і соціальній справедливості, на рівній для всіх відповідальності перед законом, на повній політичній, релігійній, культурній та економічній свободі громадян, на сталості здорових родинних відносин,

знищенні всякого терору та господарської експлоатації, забезпеченні умов що зумовляли б зріст та вільний розвиток національних культур, творчу діяльність громадян і неухильний зріст життєвого рівня населення.

4) Досягнення цієї мети є можливе лише шляхом Визвольної Революції Народів, поневолених російсько-большевицькою імперією, та рівночасної співучасті в боротьбі з комунізмом в решті країн світу.

Скоординувати, зміцнити та поширити визвольну боротьбу, об'єднати для цього сили всіх поневолених народів, а також відкрити всім справжню суть большевизму, його ідеологію, програмові заложення та його руйнуючу роботу у всьому світі, — це завдання АЛОН, практичний зміст його діяльності.

5) Знищення комунізму та його большевицької централі ССРСР, це умова, без якої не може бути миру та спокою на землі. Тому цілі АЛОН мають універсальне значення.

Не зважаючи на всі намагання демократичного світу до миру, ССРСР за своєю суттю був і є та буде агресивним і змагатиме до гегемонії в світі. Тому АЛОН вважає, що всякий конфлікт демократичного світу з ССРСР сприятиме розв'язці світової проблематики, якщо утворить ситуацію, що вестиме до прискорення та полегшення визвольного зриву народів. Саме тільки мілітарне знищення ССРСР, якщо не будуть здійснені цілі Визвольної Революції Народів, є нездатне забезпечити мету.

В цьому сенсі визвольний рух поневолених ССРСР народів є третьою силою, яка мусить відограти вирішальну ролю в розв'язці світової проблематики.

6) АЛОН має на меті об'єднати діяльність своїх організацій в сфері:

1. єдиної репрезентації та захисту визвольних рухів поневолених та загрожених большевизмом народів перед зовнішнім світом;

2. консолідації сил для антибольшевицької боротьби;

3. координації визвольних плянів та дій;

4. перепровадження акцій, що скеровані на допомогу повстанчим і всім іншим визвольним силам, які борються на своїх землях та їх захист у світі;

5. організації масових акцій еміграції з метою їх співучасті у визвольній боротьбі,

а також з метою захисту інтересів самих емігрантів.

7) В сучасний момент АЛОН об'єднує: АБН, «Інтернаціонал Свободи», і «Прометей». До Об'єднання можуть приєднатись і інші аналогічні організації.

Зазначені в цитованому документі засади лягли в основу схваленого відпоручниками трьох названих формацій «Статуту АЛОН»,

що він є тепер зобов'язуючим для цих формацій.

Підписали відпоручники:

- 1) Антибільшовицького Б'юро Народів (АБН).
- 2) «Інтернаціоналу Свободи».
- 3) Прометейської Ліги Атлантичної Хартії («Прометей»).

Постій, 23 листопада 1947 року.

ЗМІСТ:

	Стор.
В-к: Україна і Росія в революції 1917 р.	1
Гавриш: До проблеми історії	8
М. В. Радович: Між Москвою і Лондоном	11
Економічні нариси	17
Незнищенне слово	24
Українська Повстанча Армія — носій ідей визволення і друж- би народів	29
Заклики проти четвертої сталінської п'ятирічки	39
Комунікат	42

Ціна 5.— НМ.